

नूतन होरा-दीप

फलज्योतिष शास्त्रांत
संशोधन केलेल्या
तीन नवीन पद्धती

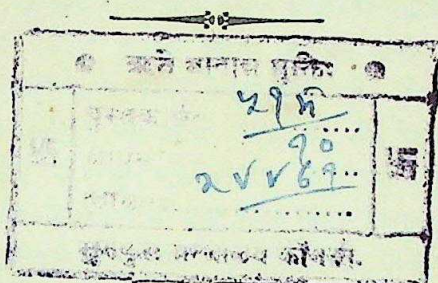
लेखक

द. वा. जवखेडकर
(होरामार्तंड)

५१ प्र
१०

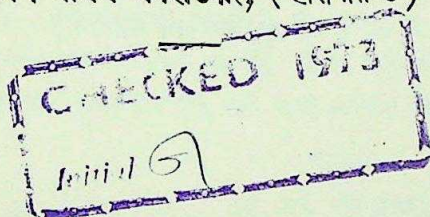
ओ३म्	29 न
पुस्तक संख्या.....	90
पञ्जिका संख्या.....	2 व 69
पुस्तक पर, सर्व प्रकार की निशानियां लगाना वर्जित है। कोई सज्ज, पन्द्रह दिन से अधिक देर तक पुस्तक अपने पास नहीं रख सकते। अधिक देर तक रखने के लिये पुनः आज्ञा प्राप्त करनी चाहिये।	

नूतन होरा-दीप

लेखक व प्रकाशक

दत्तात्रय वामन जवखेडकर, (होरामार्तण्ड)

आवृत्ति पहिली १९५३

किंमत १२ आणे

: मुद्रक :

प्र. भा. काळे,
प्रतिभा मुद्रणालय,
सदाशिव पेठ, टिळक रस्ता, पुणे २.

(सर्व हक्क लेखकाचे स्वाधीन)

: प्रकाशक :

दत्तात्रय वामन जवखेडकर,
गोरे वाडा, १२१३ कसबा पेठ, पुणे २.

प्रस्तावना.

होरामार्तण्ड श्री. दत्तात्रय वामन जवखेडकर यांनी लिहिलेलें नूतन होरा-
दीप नांवाचें फलज्योतिषशास्त्रांतील अचूक कालनिर्णय पद्धतीवर संशोधना-
त्मक माहितीनें परिपूर्ण असलेलें पुस्तक मी साग्र वाचलें. यांत ज्या तीन
पद्धतींचा फलकालनिर्णयाच्या दृष्टीनें विचार केला आहे, तो निसर्गनियमावर
आधारलेला असल्यामुळें सोपपत्तिक आहे. या तीन पद्धतींचें अवलोकन
केल्यास सकृद्दर्शनी त्या परस्पराविरुद्ध भासतात पण तशी वस्तुस्थिति नाही.
कारण त्या तीनहि पद्धति सशस्त्र असून खोल विचार केल्यास त्या एकमेकीस
पोषक व उपोद्बलकच आहेत असें अनुभवान्तीं कळून येईल. श्री. जवखेड-
करांच्या फलज्योतिषशास्त्राच्या दीर्घ व्यासंगांमुळें त्यांना स्वयंस्फूर्तीनें सुचलेल्या
या पद्धति म्हणजे फलितशास्त्रांत कालनिर्णयावावतची अमोलिक भरच आहे.
सर्व ज्योतिषप्रेमी व ज्योतिषव्यासंगी व्यक्तींनी या पुस्तकाचा विचारपूर्वक
अभ्यास करून त्यांतील कालनिर्णयाच्या पद्धतीनें फलित वर्तविण्याचा प्रयत्न
करावा व अचूकपणाकडे जास्त प्रमाणांत जावें अशी सर्वत्रांस विनंति आहे.

आपला

वि. धों. गोरेशास्त्री

कार्यवाह-भारतीय ज्योतिष संस्था, पुणे

३०-१०-५३

निवेदन

जन्मपत्रिकेतील ग्रहयोगांचें बलाबल अचूकपणें कसें पहावें, हें या पुस्तकांत नवीन संशोधन केलेल्या खाली दिलेल्या तीन पद्धतीप्रमाणें सविस्तर दाखविलें आहे.

(१) ग्रहकक्षानुक्रम फल-पद्धति.

(२) रवि-चंद्र पद्धति.

(३) क्षितिज पद्धति.

पाश्चिमात्य देशांत व आपल्याकडे फलें पाहण्याच्या निरनिराळ्या पद्धति अस्तित्वांत आहेत. पण त्या पद्धतींचा उपयोग केल्यास फलें बरोबर येण्याचें प्रमाण कमी असतें व तें निराशाजनक आहे. आपल्याकडील व पाश्चिमात्य देशांतील ग्रंथांचा अभ्यास करून व स्वतंत्रपणें विचार करून निसर्गनियमानुसार ठरविलेल्या वरील तीन पद्धति असल्यामुळे फलें आत्मविश्वासानें बरोबर वर्तविता येतात, असें अनुभवास आलें व जें जितकें समजलें तें तितकें ज्योतिषशास्त्रप्रेमी लोकांपुढें जसेंच्या तसेंच ठेविलें आहे.

संशोधनाचें कार्य येथेंच संपलें असें मात्र नाही. या शास्त्रांत संशोधन करण्यासारखें पुष्कळ आहे. पण आज फलें पाहतांना जो गोंधळ उडतो व प्रश्नाचें उत्तर निश्चितपणें काय द्यावें हा जो प्रश्न ज्योतिर्विदांपुढें असतो, तो प्रश्न आतां तितका विकट राहणार नाही हें खास.

वरील तीन पद्धति पूर्णपणें समजावून घेऊन त्यांचा उपयोग जन्म-कुंडलींतील ग्रहांचें बलाबल विचारांत घेतांना करावा. तसेंच मूळ कुंडलींतील ग्रहांशीं गोचर ग्रह वरील तीन पद्धतीप्रमाणें कोणते योग करीत आहेत हें पाहून त्या व्यक्तीचा कालप्रवाह कसा फिरत आहे हें निश्चितपणें सांगतां येण्यासारखें आहे. अनुभवानें आत्मविश्वास वाढून मनास आनंद वाटे.

दत्तात्रय वामन जवखेडकर.

1913

THE ARYA SAMAJ FOUNDATION
CHENNAI

CHENNAI

CHENNAI

CHENNAI

THE ARYA SAMAJ FOUNDATION
CHENNAI

CHENNAI

THE ARYA SAMAJ FOUNDATION
CHENNAI

THE ARYA SAMAJ FOUNDATION
CHENNAI

CHENNAI

CHENNAI

नूतन होरा-दीप

फलज्योतिष शास्त्रांत विशेष महत्त्वाची कोणती गोष्ट असेल तर ती कालनिर्णयासंबंधाची होय. कोणत्याहि गोष्टीचा निश्चित काल समजणें ही अत्यंत महत्त्वाची बाब आहे. लग्न केव्हां होईल, नोकरी कधीं लागेल, व्यापारांत यश येईल ना, परीक्षेंत पास होईल कां, कोर्टांतील दावा जिंकला जाईल ना, नोकरींत प्रमोशन कोणत्या वर्षी मिळेल, बदली होईल कां, भाग्योदय कोणत्या वर्षापासून आहे, अकस्मात् धनलाभाचा योग आहे कां, स्वकर्णार्जित इस्टेटीचा योग केव्हां, संतति किती व केव्हां इत्यादि अनेक प्रश्न जिज्ञासू वर्ग मोठ्या आस्थेनें विचारीत असतो. असल्या आतुरतेनें विचारलेल्या प्रश्नांचीं उत्तरे जर निश्चितपणें देतां आलीं, तर या शास्त्रांत एक नवीन दालन उघडल्यासारखें होईल व हें शास्त्र आज आहे यापेक्षां लोकादरास अधिक पात्र होईल यांत शंका नाही.

आज आपल्याकडे फलें वर्तविण्याच्या अनेक पद्धति प्रचलित आहेत. त्यांपैकीं ताजिक, दशा व गोचरपद्धति या प्रामुख्यानें रूढ आहेत. पाश्चिमात्य राष्ट्रांतहि फलें वर्तविण्याच्या तीन पद्धति प्रचारांत आहेत. त्यांचीं नांवें खालीं दिल्याप्रमाणें आहेत:—

- (1) Primary Directions. प्राथमरी डायरेक्शनस्.
- (2) Secondary Directions. सेकंडरी डायरेक्शनस्
- (3) Radix System. रॅडिक्स सिस्टीम्

ग्रहांचें बलाबल पहाण्याकरितां पाश्चिमात्य देशांत Astro-dyne या नवीन संशोधन केलेल्या पद्धतीचा कांहीं ज्योतिर्विद् उपयोग करूं लागले आहेत. त्या देशांत या शास्त्राचें संशोधन सारखें सुखें असून हें शास्त्र पूर्णवस्थेस आणण्याचा त्या देशांतील ज्योतिर्विद् सतत दीर्घ प्रयत्न करीत असल्याचें दिसून येतें. आज हें शास्त्र मर्यादित आहे असें म्हणावें लागतें. कारण कांहीं मर्यादेपर्यंतच कांहीं गोष्टींचा विचार होऊं शकतो. जन्मपत्रिकेवरून माता-पित्यांचा मृत्युकाल, भार्यांतर काल, स्वतःचा मृत्युकाल निश्चितपणें अगोदर सांगतां येत नाही. मृत्यूनंतर शास्त्रीय दृष्टीने त्याचें कारण सांगतां येईल हें खरें पण तोच काल निश्चितपणें अगोदर वर्तविणें शक्य नसतें. क्वचित् प्रसंगीं या संबंधाचीं केलेलीं अनुमानें बरोबर येतात हें खरें; पण पुष्कळ वेळां केलेलीं अनुमानें चुकतातहि. असें जर आहे तर या शास्त्राची मर्यादा कुठपर्यंत जाऊं शकते हें प्रथम ठरविलें पाहिजे. जन्मपत्रिकेवरून ज्या त्या व्यक्तीच्या आयुष्यांतील कालाचा ओघ कसा बदलत असतो हें निश्चितपणें समजलें पाहिजे. कालाचा ओघ प्रथम निश्चितपणें समजला तर आयुष्यांतील बऱ्यावाईट कालाचीं वर्षे निश्चितपणें समजण्यास फारशी अडचण पडणार नाही.

जन्मकुंडलींतील ग्रहांचे योग कसे झाले आहेत, त्या योगांचें बलाबल कोणत्या प्रकारचें आहे, ग्रहांची स्थिति कशी आहे, त्या योगांपैकीं कोणत्या योगांचा कोणत्या तऱ्हेनें त्या व्यक्तीच्या आयुष्यावर परिणाम होणारा आहे हें प्रथम बरोबर समजलें पाहिजे. हें ज्या नियमानें समजूं शकेल त्याच नियमानें त्या व्यक्तीचा भावी बरावाईट कालही बरोबर समजूं शकेल. भावी आयुष्यांतील काल-प्रवाहाची कल्पना जन्मकुंडली-वरून निश्चितपणें देतां आली तर या शास्त्राचें एक पाऊल पुढें पडलें असें म्हणतां येईल.

जन्मकुंडलीतील ग्रहयोगांचें सासुदायिक बलाबल पाहून काल-प्रवाहाची बरोबर कल्पना फक्त खाली दिलेल्या तीन पद्धतीनेच येऊ शकते अशी माझी समजूत आहे. त्या तीन पद्धतींची सविस्तर सोपपत्तिक माहिती येथें देण्याचें योजिलें आहे.

(१) ग्रहकक्षानुक्रम फल-पद्धति (Solar system order)

(२) रवि-चंद्र पद्धति (The Sun & the Moon theory)

(३) क्षितिज पद्धति (Horizon system)

(१) ग्रहकक्षानुक्रम फल-पद्धति

ग्रहकक्षानुक्रम फल पद्धतीची कल्पना प्रथम ताजीकनीलकंडी ग्रंथावरून सुचली. शीघ्रगति ग्रहांपुढें मंदगति ग्रह व मंदगति ग्रहांपुढें शीघ्रगति ग्रह या योगानुरूप इत्थशाल योग, इसराफ योग, कंबूल योग व त्यांचे अनेक प्रकार त्या ग्रंथांत सांगितलेले आहेत. ग्रहांच्या कक्षांचा जो अनुक्रम आहे तो असा:—

रवि, बुध, शुक्र, चंद्र (पृथ्वीचा उपग्रह), मंगळ, गुरू, शनि, हर्शल, नेपच्यून व प्लुटो.

सूर्यमालेंतील रवि हा तारा मध्यें असून त्याभोंवतीं इतर ग्रह फिरत असतात. रवि हा जरी तारा आहे तरी त्याला फलज्योतिष शाखांत ग्रह असें मानिलें आहे. रवीच्याजवळ प्रथम बुध ग्रह असल्याने तो रविभोंवतीं फिरत असतो. त्याचा रविभोंवतीं फिरण्याचा जो मार्ग त्यास त्याची कक्षा असें म्हणतात. हा ग्रह रवीपासून सुमारे ३,५३,९२,००० मैल आहे व त्यास रविभोंवतीं फिरण्यास ८८ दिवस २३ $\frac{1}{2}$ तास लागतात. बुधावरिल दिवस २४ तास ५ मिनिटांचा असतो.

तो रवीपासून सुमारे २८ अंशापेक्षां दूर गेलेला कधीच दिसत नाही. बुधानंतर शुक्राची कक्षा आहे. हा ग्रह सूर्यापासून सुमारे ६,६१, ३४००० मैल दूर असून त्यास रविभोंवतीं फिरण्यास २२४ दिवस १७ तास लागतात. शुक्रावरील दिवस २३ तास २१ मिनिटांचा असतो. शुक्रानंतर आपण ज्या पृथ्वीवर राहतो ती पृथ्वी आहे. ही पृथ्वी सूर्यापासून सुमारे ९,१४,३०,००० मैल दूर आहे. तिला सूर्याभोंवतीं फिरण्यास सुमारे ३६५ $\frac{१}{४}$ दिवस लागतात. पृथ्वीवरील दिवस २४ तासांचा असतो. पृथ्वीचा उपग्रह चंद्र आहे. हा पृथ्वीभोंवतीं २९ $\frac{१}{२}$ दिवसांत फिरतो. चंद्र हा पृथ्वीपासून २,४०,००० मैल दूर आहे. त्यानंतर मंगळाची कक्षा येते. या ग्रहाला सूर्याभोंवतीं फिरण्यास ६८७ दिवस लागतात. मंगळावर २४ तास ३७ मिनिटांचा दिवस असतो. हा ग्रह सूर्यापासून १३,९३,११००० मैल दूर आहे. मंगळानंतर गुरुची कक्षा आहे. हा ग्रह सूर्यापासून ४७,५६, ९२००० मैल दूर आहे. त्यास सूर्याभोंवतीं फिरण्यास सुमारे १२ वर्षे लागतात. त्यावरील दिवस ९ तास ५५ मिनिटांचा असतो. या ग्रहापुढे शनीची कक्षा आहे. हा ग्रह सूर्यापासून ८७,२१,३७००० मैल दूर असून त्यास सूर्याभोंवतीं फिरण्यास ३० वर्षे लागतात. त्यावरील दिवस १० तास २९ मिनिटांचा आहे. या ग्रहापुढे हर्शल ग्रहाची कक्षा असून तो ग्रह सूर्यापासून १,७५,३८,६९००० मैल दूर आहे. त्यास सूर्याभोंवतीं फिरण्यास सुमारे ८४ वर्षांचा काल लागतो. त्यावरील दिवस ९ तास ३० मिनिटांचा आहे. त्यानंतर नेपच्यूनची कक्षा आहे. तो सूर्यापासून २,७४,५९,९८००० मैल दूर असून त्यास सूर्याभोंवतीं फिरण्यास सुमारे १६५ वर्षांचा काल लागतो. नेपच्यून नंतर प्लुटो या ग्रहाची कक्षा आहे. या ग्रहाचा शोध इ. स. १९३० साली लागला. हा ग्रह सूर्यापासून ३,६८,००,००,०००

मैल लांब असून त्यास सूर्याभोवतीं फिरण्यास २४८.४७ वर्षे लागतात. हा ग्रह नेपच्यूनपेक्षां मंदगति ग्रह आहे. नेपच्यूनपुढे प्लुटो म्हणजे शीघ्रगति ग्रहापुढे मंदगति ग्रहाची कक्षा असा अर्थ होतो.

याप्रमाणें आपल्या सूर्यमालेंतील ग्रह आहेत. त्यांचीं अंतरें, त्यांचा प्रदक्षिणाकाल व त्यांवरील दिवसांचें मान हीं सर्व येथें दिलीं आहेत. त्यांवरून त्यांच्या कक्षांचा अनुक्रमहि लक्षांत येतो.

सूर्यमालेंतील सूर्य हा मध्यवर्ती ग्रह व पृथ्वीचा उपग्रह जो चंद्र तो सोडून दिल्यास ग्रहकक्षानुक्रमाकडे पाहिले तर त्यांचा क्रम बुधापासून सुरू होतो. बुधानंतर शुक्राची कक्षा नंतर मंगळ, गुरु, शनि, हर्शल, नेपच्यून व प्लुटो यांच्या कक्षा क्रमानें येतात. या मालिकेंत एकापुढें एक असे शीघ्रगति ग्रहापुढें मंदगति ग्रह आहेत. बुधापुढें शुक्र याचा अर्थ शीघ्रगति ग्रहापुढें मंदगति ग्रह असा होतो. कारण बुध हा शुक्रापेक्षां मंदगति ग्रह आहे. शुक्रानंतर मंगळाची कक्षा आहे. शुक्र हा शीघ्रगति ग्रह असून मंगळ हा त्यापेक्षां मंदगति ग्रह आहे. तसेंच मंगळापेक्षां गुरु हा मंदगति ग्रह आहे. गुरुपेक्षां शनि मंदगति ग्रह आहे. शनीपेक्षां हर्शल हा मंदगति ग्रह आहे, हर्शलपेक्षां नेपच्यून हा मंदगति ग्रह आहे. नेपच्यूनपेक्षां प्लुटो हा मंदगति ग्रह आहे. हा ग्रहाचा कक्षानुक्रम शीघ्रगति ग्रहापुढें मंदगति ग्रह असा आहे.

सूर्यमालेंतील सर्व ग्रहांच्या (सूर्य धरून) गतींचा अनुक्रम लक्षांत घेतला तर त्यांच्या गतींचा खाली दिल्याप्रमाणें अनुक्रम लागतो.

चंद्र, बुध, शुक्र, रवि, मंगळ, गुरु, शनि, हर्शल, नेपच्यून व प्लुटो.

याप्रमाणें सूर्यमालेंतील सर्व ग्रहांचा त्यांच्या गतीप्रमाणें अनुक्रम आहे. ग्रहकक्षानुक्रमावरून असे दिसतें कीं पृथ्वीचा जो उपग्रह चंद्र

आहे त्यापासून पुढील ग्रहांच्या कक्षा व त्यांच्या गति विचारांत घेतल्यास ते सर्व ग्रह एकापुढें एक असे मंदगतीचे ग्रह आहेत. उदाहरणार्थ चंद्र हा शीघ्रगति ग्रह आहे. त्याच्या पुढील मंदगतीचा जो ग्रह आहे तो मंगळ आहे. चंद्रानंतर मंगळाची कक्षा आहे. याचा अर्थ चंद्र या शीघ्रगति ग्रहापुढें मंगळ या मंदगति ग्रहाची कक्षा आहे. मंगळापुढें गुरूची कक्षा येते. या दोन ग्रहांच्या गतीची तुलना केल्यास मंगळ हा शीघ्रगति ग्रह आहे. गुरू हा मंदगति ग्रह आहे. शीघ्रगति मंगळ या ग्रहापुढें मंदगति ग्रह गुरू आहे. गुरूपुढें शनि ग्रहाची कक्षा आहे. शनि हा ग्रह गुरूपेक्षां मंदगतीनें चालणारा आहे. गुरूपुढें शनि म्हणजे शीघ्रगति ग्रहापुढें मंदगति ग्रह येतो. शनि ग्रहापुढें हर्शलची कक्षा येते. शनीपेक्षां हर्शल हा मंदगति ग्रह आहे. येथेहि शीघ्रगति ग्रहापुढें मंदगति ग्रह आहे. हर्शलनंतर नेपच्यूनची कक्षा असते. हर्शल या शीघ्रगति ग्रहापुढें नेपच्यून हा मंदगति ग्रह आहे. नेपच्यूनपुढें प्लुटो ग्रहाची कक्षा आहे. प्लुटो हा नेपच्यूनपेक्षां मंदगति ग्रह आहे. येथेहि शीघ्रगति ग्रहापुढें मंदगति ग्रहच येतो.

यावरून असें लक्षांत येतें कीं चंद्रापासून तो प्लुटोग्रहापर्यंत एकापुढें एक असे सर्व ग्रह मंदगतीचे आहेत. यांतील कोणत्याहि दोन ग्रहांची तुलना केल्यास त्यांच्या कक्षा शीघ्रगति ग्रहापुढें मंदगति ग्रहांच्या येतात. उदाहरणार्थ मंगळ व हर्शल या दोन ग्रहांची तुलना केल्यास मंगळापुढें हर्शलची कक्षा येते म्हणजे शीघ्रगति ग्रहापुढें मंदगति ग्रहाची कक्षा आहे. मंगळ हा शीघ्रगति ग्रह आहे तर हर्शल हा मंदगति ग्रह आहे. असेंच चंद्रापासून इतर कोणत्याहि पुढील ग्रहांचें समजावें; पण सूर्यापासून बुध व शुक्र यांच्या कक्षांचा विचार केल्यास असें दिसतें कीं सूर्यापुढें बुधाची कक्षा आहे. सूर्यपेक्षां बुध हा शीघ्रगति ग्रह आहे. सूर्यापुढें बुध याचा अर्थ मंदगति ग्रहापुढें शीघ्रगति ग्रह असा होतो.

बुधापुढें शुक्राची कक्षा असल्याने व शुक्राची गति बुधापेक्षां मंद असल्याने शीघ्रगति ग्रहापुढें मंदगति ग्रहाची कक्षा येते.

प्रथम आपल्या सूर्यमालेंतील ग्रहांच्या कक्षांचा अनुक्रम लक्षांत घेऊन फलें वर्तवूं लागलों. कोणत्याहि पद्धतीनें फलें वर्तविलीं तरी तीं कांहीं प्रमाणांत बरोबर येऊं शकतात. फक्त आपण ज्या पद्धतीनें फलें वर्तवितों ती पद्धति सशास्त्र असावयास पाहिजे. त्या पद्धतीचे नियम निसर्गावर आधारलेले असले म्हणजे पुरे. निसर्गाचे नियम न सोडतां वर्तविलेल्या भविष्यांत सहसा चूक होत नाही. चूक झाली असें दिसून आल्यास पुनः त्यावर विचार करून निसर्गाकडे धांव घेऊन त्यापुढील दुसरा नियम शोधावा लागतो. एकाग्र विचारानें एकामागून एक असे नियम शोधावे लागतात. या रीतीनें संशोधनाच्या कार्याची ज्योत सतत तेवत ठेवावी लागते. संशोधन सतत चालू ठेविल्यास शास्त्राची वाढ होऊं लागून फलें वर्तविण्याच्या वावरीत कांहीं निश्चित स्वरूपाचे नियम हातीं लागून विद्वान्दांचा अनुपम आनंद लुटता येतो. असो.

जन्मकुंडलींत जर ग्रहकक्षानुक्रमाप्रमाणें ग्रह असले तर त्या ग्रहांना महत्त्व असतें असें दिसून येतें. उदाहरणाकरितां आपण महात्मा गांधी-जींच्या जन्मकुंडलीला हा ग्रहकक्षानुक्रम लावून पाहूं. त्यावरून काय बोध होतो याचा प्रथम विचार करूं. त्यांची जन्मकुंडली प्रसिद्ध झाली आहे. ती येणेंप्रमाणें:—

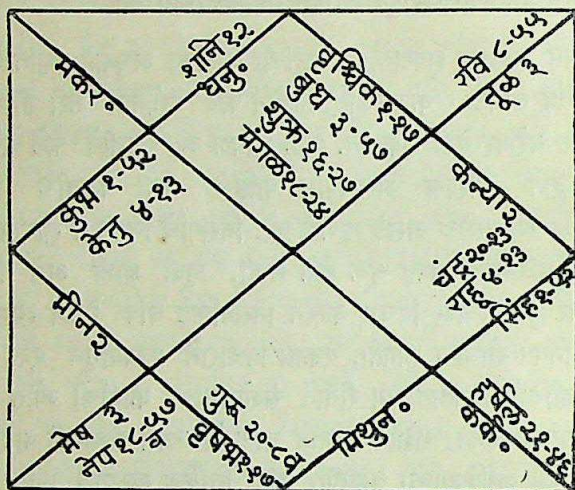
महात्मा गांधी

जन्मतारीख—२ ऑक्टोबर १८६९.

जन्मवेळ—सकाळीं ७ वाजून ३६ मि. स्थानिक वेळ.

अक्षांश २२° उत्तर. रेखांश ७३° पूर्व.

सायन भावचलित कुंडली.

या पत्रिकेत सूर्यापुढें बुध, शुक्र, मंगळ, शनि, नेपच्यून असे एकापुढें एक ग्रहकक्षानुक्रम-पद्धतीप्रमाणें एकसारखे ओळीनें असे सहा ग्रह दिसत आहेत. पत्रिकेत प्लुटो ग्रह दिलेला नाही. तो वृषभेंत असल्यामुळें तोहि नेपच्यूनच्या पुढील राशींत येतो. अर्थात् प्लुटोहि ग्रहकक्षानुक्रमाप्रमाणें नेपच्यूनच्या नंतरच्याच कक्षेंत आहे. प्लुटो हा ग्रह धरून एकंदर सात ग्रह ग्रहकक्षानुक्रमाप्रमाणें आहेत. जणू काय ग्रहकक्षानुक्रम मालेंत हीं तेजस्वी रत्नें ओळीनें, ओविलेलीं आपली रत्नप्रभा जन्म पावलेल्या व्यक्तीवर फेंकीतच असून व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्वाला सतेज करीत आहेत. पश्चिम क्षितिजावर गुरुसारखा तेजोगोल झळकत असून त्याच्यापुढें कर्क राशींत भाग्यस्थानांत हर्शलसारखा मोठा गोल आहे व तोहि निसर्गानियमाप्रमाणें गुरुच्या नंतर हर्शलची कक्षा असल्यामुळें ग्रहकक्षानुक्रमाप्रमाणेंच पत्रिकेत त्याचें स्थान आहे हें विशेष आहे. वर निर्देश

केलेले सात ग्रह हे त्या ग्रहांच्या रत्नाप्रमाणे—लाल, पाचू, हिरा, पोवळें, नीलमणी वगैरे जन्मणाराच्या शरीरावर जणूं काय चमकतच आहेत. त्या सात ग्रहांपैकी सूर्यापुढील ग्रह बुध, शुक्र, मंगळ व शनि हे चार ग्रह ग्रहकक्षानुक्रमाप्रमाणें एकापुढें एक असे ओळीनें असून ते सर्व सूर्याच्या तेजानें जणूं काय एकसारखें तळपतच आहेत. येथें सूर्य हा द्वादशस्थानांत उदित भागांत असून तेथून आपले तेजःपुंज किरण आपल्यापुढील चार ग्रहांवर फेंकून त्यांना स्वतेजानें जणूं काय प्रकाशमानच करीत आहे. तनुस्थानांत बुध, शुक्र व मंगळ हे तीन ग्रह आहेत. हे सर्व ग्रह सूर्यतेजानें प्रकाशमान झालेले आहेत; त्यामुळें त्यांच्या बुद्धीचा प्रभाव, (प्रकाश) रवीपुढें बुध असल्यामुळें सर्व जगांवर कसा पडूं शकला हें सर्वांना विदितच आहे. लग्नांत शुक्र रवीसारख्या तेजोगोलाच्या प्रकाशांत असल्यामुळें ते स्वतः सर्व प्राणिमात्रांवर सम-दृष्टीनेंच पहात असत. सर्व भूतमात्रांवर त्यांचें सारखेंच प्रेम असे. ते स्वतः अजात शत्रु होते. वर्षाकालांत मेघांच्या जलधारा पर्वतास जसें झांकून टाकतात तसेंच त्यांनीं सर्व जगाला जणूं काय प्रेमरूपी जलधारांच्या वर्षावानें झांकून टाकिलें. सर्व जग त्यांच्यावर अनुपमेय प्रेम करीत असे. ते स्वतः जणूं काय प्रेममय जीवनाचे एक आदर्शच होते. मानवधर्म, माणुसकी, प्रेम, सत्य, अहिंसा इत्यादि गोष्टी त्यांनीं स्वतःच्या आचरणानें सर्व जगाला शिकविल्या आहेत.

लग्नांत स्वगृहीचा मंगळ रवीच्या प्रकाशांत असल्याने त्यांनी आपले तेज व पराक्रम सर्व जगाला दाखवून दिला. लग्नांतील ग्रहांनी बुद्धीचा प्रभाव, प्रेमाचा वर्षाव, पराक्रम व स्वतःचे तेज हे सर्व त्यांनी जगाला दाखवून दिले.

द्वादशस्थानांतील नीच राशीचा रवि हा दशमेश असल्यामुळे रवि व दशमस्थान राजसत्तेचे कारक व रवि नेप्च्यून प्रतियोग झाल्यामुळे

त्यांचें सर्व आयुष्य राजसत्तेशीं झगडण्यांत गेलें. याच योगामुळें त्यांना कारागृहवासहि अनेक वेळां भोगावे लागले.

महात्मा गांधीजींच्या जन्मकुंडलीवर अनेक ज्योतिर्विदांनीं अनेक तऱ्हेनें प्रकाश पाडलेला आहे. येथें फक्त ग्रहकक्षानुक्रम फलपद्धतीनें त्यांच्या पत्रिकेंतील ग्रहयोगांचें सामर्थ्य कसें काय आहे एवढेंच दाखवावयाचें आहे. त्यांच्या कुंडलींत वर दर्शविल्याप्रमाणें ग्रह हे ग्रह-कक्षानुक्रमपद्धतीप्रमाणें असून कांहीं ग्रह त्यांच्या जन्मरवीच्या तेजांत असल्यामुळें त्या त्या ग्रहांचा प्रभाव व कर्तृत्व स्पष्ट दृग्गोचर झालेलें आहे. ग्रह हे केवळ ग्रहकक्षानुक्रमाप्रमाणें असून भागत नाहीं तर ते चांगल्या स्थानांत म्हणजे केंद्र व त्रिकोणस्थानांत, राशीवली, शुभ योगांत व मूल रवीच्या तेजांत अगर उदित स्थानांत असावे लागतात तरच त्यांचा प्रभाव दिसूं शकतो.

अशा तऱ्हेचे ग्रह प्रत्येक व्यक्तीच्या पत्रिकेंत असूं शकणार नाहीत हें खरें. कांहीं पत्रिकेंत दोन किंवा तीनच ग्रह ग्रहकक्षानुक्रमपद्धतीनें पहावयास मिळतील. अशा वेळीं त्यांचे शुभ योग शुभस्थानांतून स्वराशींतून अगर उच्च राशींतून असल्यास त्या ग्रहांना विशेष महत्त्व प्राप्त होत असून त्या ग्रहांच्या व स्थानांच्या व योगांच्या गुणधर्माप्रमाणें त्या व्यक्तीच्या आयुष्याला वळण लागतें. पण जे ग्रह अशुभ योगांत असून वलहीन, नीच राशींत, अशुभ स्थानांत व ग्रहकक्षानुक्रमाविरुद्ध असतील तर त्या व्यक्तीच्या आयुष्यांत त्या ग्रहधर्माच्या, योगांच्या व स्थानांच्या गुणधर्माप्रमाणें अनेक तऱ्हेच्या अडचणी येऊन आयुष्य कंटकमय जाईल असें निसर्गसिद्ध नियमाप्रमाणें मानिलें तर तें शास्त्र-विसंगत विधान केलें असें होऊं शकणार नाही.

जिला ग्रहकक्षानुक्रम फलपद्धति (Solar System Order)

म्हणतां येईल त्या पहिल्या पद्धतीचें स्वरूप काय आहे हें वर निर्दिष्ट केलेल्या विवेचनावरून कोणाच्याहि सहज ध्यानांत येण्यासारखें आहे.

(२) रवि-चंद्रपद्धति (The Sun & the Moon theory)—या दुसऱ्या पद्धतीचा आतां विचार करूं. या पद्धतीचा विचार करण्या-पूर्वी या पद्धतीची प्रथम कल्पना कशी सुचली याचें स्पष्टीकरण केल्यास तें येथें अनाठायीं होणार नाहीं. इसवी सन १९२२ सालापासून फलज्योतिषावरील इंग्रजी ग्रंथ वाचून त्या ग्रंथांचा अभ्यास केला. वर्ष-फले पहाण्याकरितां दिन वर्ष पद्धतीचा—(Secondary direction) उपयोग करीत असे व अजूनही त्याच पद्धतीनें वर्षफले वर्तवितों. मूळचा रवि व प्रोग्रेस चंद्र यांत दर वर्षी अंतर पडत जातें व त्या मूळ रवि व चलित चंद्राच्या अंशात्मक अंतरावरून शुक्लाष्टमीप्रमाणें, केव्हां पौर्णिमेप्रमाणें, केव्हां अमावास्याप्रमाणें तें अंतर अनेक कुंडल्यांचें निरीक्षण करीत असतां आढळून आलें व त्यावरून त्यांची परिस्थितीहि त्या त्या मानानें पाहण्यांत आली. मूळ रवि व चलित चंद्र एके ठिकाणीं आले म्हणजे अमावास्याचा योग होतो. त्या वेळीं त्या व्यक्तीचा कालहि अनेक संकटांनीं व्याप्त होतो असें कांहीं ठिकाणीं स्पष्ट दिसून आलें. यासंबंधीचे माझे विचार १९३६ सालीं कुंडलीवर्णनांतून लेखनद्वारां मांडले. अनेकांना सांगितले. १९४२ सालीं पुणें येथील फलज्योतिष परिषदेतहि या विषयावर वेळेच्या अभावीं या पद्धतीची फक्त रूपरेखा सांगितली. नंतर १९४८ सालीं ग्रहनक्षत्र-फल मंडळांतहि ग्रहकक्षानुक्रमपद्धतीवर व्याख्यान दिलें. याच नियमानुसार इतर ग्रहांच्या होणाऱ्या योगाला रवि-चंद्र पद्धति लावून पाहिली. तेव्हां त्या पद्धतीनें फलें पुष्कळच प्रमाणांत बरोबर येऊं लागली. पण त्यांतहि कांहीं न्यूनता भासूं लागली. असो. आतां आपण मूळ विषयाकडे वळूं.

रवि-चंद्र पद्धति—निसर्गाकडे पाहून रवि-चंद्राच्या दैनंदिन होणाऱ्या भ्रमणाकडे लक्ष दिल्यास व शुक्ल पक्षांतील द्वितीयेच्या चंद्रकोरीकडे पाहिल्यास असें चटकन् लक्षांत येतें कीं. चंद्राच्या पश्चिमेस सूर्य असतो. तो चंद्र जसजसा रोज पुढें जातो तसतशी चंद्राची कला वाढत जाते. पौर्णिमेस चंद्र पूर्ण प्रकाशमान झालेला दिसतो. शुक्ल पक्षांतील चंद्राच्या कला व त्याचा प्रकाश वृद्धिंगत होत असतो व तो चंद्र पौर्णिमेस पूर्ण-पणें प्रकाश देऊन जगांतील यच्चयावत् प्राण्यांना—आबालापासून वृद्धापर्यंत सर्वांना—आनंदित करित असतो. पण हें असें केव्हां होतें? जेव्हां रवीच्या पुढें चंद्र असतो तेव्हांच असें होऊं शकतें. यावरून ज्योतिष-शास्त्रदृष्ट्या एक अनुमान काढून त्यावरून एक सिद्धांतासारखा नियम बसवितां येतो. रवि हा चंद्रापेक्षां मंदगति ग्रह आहे. रवीची दैनंदिन सरासरी गति ५९ कला व ८ विकला असते. (वास्तविक सूर्य हा स्थिरच आहे. पण पृथ्वीच्या भ्रमणामुळे तो फिरतोसा दिसतो. पृथ्वी ही क्रांतिवृत्तांतून त्या गतीनें पुढें सरकत असते.) चंद्राची सरासरी दैनंदिन गति सुमारे १३ $\frac{1}{2}$ अंश आहे. तो कधीं कधीं याहिपेक्षां जलद गतीनें चालतो व त्याची मंदगति ११ अंशापर्यंत असूं शकते. पण तें कसेंहि असलें तरी चंद्राची गति सूर्यापेक्षां अधिक जलदच असते. चंद्राची एक एक कला ज्या पक्षांत वृद्धिंगत होत असते त्या पक्षास अगर पंधरवड्यास शुक्ल पक्ष (Bright Half) ही संज्ञा आहे. शुक्लपक्षांत सूर्य पश्चिमेस व त्याच्या पूर्वेस अगर सूर्याच्या पुढें चंद्र असतो. चंद्र दररोज सारखा पुढें जात असतो व पौर्णिमेस सायंकाळीं चंद्र पूर्वक्षितिजावर व सूर्य पश्चिम क्षितिजावर असतो. त्या दोन ग्रहांत त्या दिवशीं १८० अंशांचें अंतर असतें. शुक्ल पक्षांत रवीच्या पुढें चंद्र असून त्या कालांत चंद्राचा प्रकाश वाढतच असतो. रवीपुढें चंद्र शुक्लपक्षांत असणें याचा अर्थ मंदगति ग्रहापुढें शीघ्रगति ग्रह असणें

असा होतो. निसर्गाच्या या नियमानुसार पाहिले तर मंदगति ग्रहापुढे शीघ्रगति ग्रह जाणें चांगलें असें दिसतें. कारण शुक्लपक्षांतील रवि-चंद्राकडे पाहिले तर चंद्राचा प्रकाश किंवा कला वृद्धिगत होत असतात. हें कोणत्या नियमानें घडत असतें ? रवीपुढें जेव्हां चंद्र जातो तेव्हांच चंद्राचा प्रकाश किंवा त्याच्या कला वृद्धिगत होत असतात. याच निसर्गदत्त नियमावरून जर असा सिद्धांत काढिला कीं कोणत्याहि मंदगति ग्रहापुढें शीघ्रगति ग्रह असल्यास तें चांगलें व हा सिद्धांत निसर्ग-नियमाला सोडून नसल्यामुळे त्याचें फल केव्हांहि चांगलेंच मिळालें पाहिजे व तसें मिळतेंहि.

याच्या उलट परिस्थिति कृष्णपक्षांत असते. पौर्णिमेनंतर चंद्राची एक एक कला कमी होत असते व त्याच प्रमाणांत त्याचें तेज किंवा प्रकाश कमी कमी होत असतो. जणू काय चंद्राला क्षयच झाला आहे असें भासतें. अशा रीतीनें या कृष्णपक्षांत (Dark Half) चंद्राच्या कला क्षय पावत जाऊन तो शेवटीं अमावस्येच्या दिवशीं (रवि-चंद्र युति होऊन) अदृश्य होतो. या कालांत चंद्राच्या पुढें रवि असतो. याचा अर्थ शीघ्र-गति ग्रहापुढें मंदगति ग्रह येतो तेव्हां चंद्रास जणू काय क्षयच झाला आहे असें वाटतें व दिवसें दिवस जणू काय तो झुरणीस लागून अखेर अमावस्येच्या दिवशीं तो (गतप्राण-रवि या आत्माकारक तत्वांत मिळून जातो) अदृश्य होतो. या निसर्गाच्या नियमानुसार शीघ्रगति ग्रहांपुढें मंदगति ग्रह असणें चांगलें नसतें व याच नियमानें असा सिद्धांत निघतो कीं कोणत्याहि शीघ्रगति ग्रहापुढें मंदगति ग्रह असणें अशुभ समजतां येईल व असा नियम केला तर तें शास्त्राला सोडून होणार नाही. अशा अशुभ योगावर अशुभच फलें अनुभवास येतात. व्यवहारांत आपण कोणत्याहि कामाला अमावस्या अशुभच मानितों. याचें तरी इंगित काय आहे ! शीघ्रगति ग्रह चंद्र, मंदगति ग्रह जो रवि (पुढें असलेला).

त्याशीं अमावस्येच्या दिवशीं युति करित असतो. जणूं काय चंद्राचें आस्तित्व नाहींसें होऊन तो त्या दिवशीं अदृश्य होतो.

एवंच, रवि-चंद्रपद्धतीनुसार सिद्धांत स्वरूपाचे दोन नियम होऊं शकतात. ते असे:—

(१) मंदगति ग्रहापुढें शीघ्रगति ग्रह असल्यास शुभ फल मिळतें.

(२) शीघ्रगति ग्रहापुढें मंदगति ग्रह असल्यास अशुभ फल मिळतें.

येथें एक गोष्ट मात्र लक्षांत ठेवावयास हवी कीं वर दिलेल्या दोन सिद्धांतांप्रमाणें जेव्हां ग्रहांचे शुभाशुभ योग होतात तेव्हां त्यांचे शुभाशुभत्वाचे परिणाम कमीअधिक प्रमाणांत निसर्गाच्या नियमानुसारच होत असतात. परिणामांची तीव्रता ग्रहांच्या परस्पर होणाऱ्या योगांच्या त्यांमधील अंशात्मक अंतरावर अवलंबून राहिल.

उदाहरणार्थ रवि हा मेष राशींत १० अंश असून चंद्र हा मिथून राशींत १० अंश आहे. अशी परिस्थिति एखाद्या जन्मकुंडलींत असली तर हा चंद्र-रवीचा द्विरास्यंतर योग होतो. या दोन ग्रहांत ६० अंशांचें अंतर असून येथें रवीपुढें चंद्र येतो. मंदगति ग्रहापुढें शीघ्रगति ग्रह येतो. रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें हा शुभ योग होतो. या दोन ग्रहांतील ६० अंशांचें अंतर म्हणजे शुद्ध पक्षांतील शुद्ध पंचमी येते. शुद्ध द्वितीये-पासून चंद्राच्या कला व तेज वाढत जातें. या नियमानुसार चंद्राच्या कला पंचमीस द्वितीयेपेक्षां अधिक वृद्धिगत झालेल्या असतात. चंद्राचें तेज अगर प्रकाश द्वितीयेपेक्षां अधिक प्रमाणावर पृथ्वीवर पडलेला असतो. अर्थात् हा शुभ योग असून व पुढें वृद्धिगत पावणारा प्रकाश असल्यामुळे या योगावर जन्मणाऱ्या व्यक्तीचें भाग्यहि वृद्धिगत होणारें आहे असें मानिलें तर तें निसर्गाच्या नियमास सोडून होऊं शकत

नाहीं. या योगाला लाभयोग असेंहि म्हणतात. या योगानें चंद्राच्या लाभांत रवि येतो. जन्मणाराचे मेष लग्न आहे असे मानिलें तर या योगाला अधिक महत्त्व येतें. कारण ग्रहयोग पहातांना ते लग्न, चंद्र व रवीपासून पहावेत. येथें लग्न रवी येतो. म्हणून लग्नापासून रवि किती दूर आहे अगर कोणत्या स्थानांत आहे हें पाहण्याचें कारण नाहीं. चंद्र हा सुख-स्थानाचा, वाहन दर्शक-स्थानांचा अधिपति असून तो पंचम स्थानाचा, विद्यादर्शक स्थानाचा अधिपति जो रवि त्याच्याशीं लाभयोग करतो. चंद्र हा मिथुन या बौद्धिक राशींत असून तृतीय स्थानांत (House of work) आहे. या योगावर जन्म पावलेला मनुष्य बुद्धीमान् होऊन चांगली विद्या संपादून विद्येच्या जोरावर द्रव्यार्जन करून आयुष्य सुखांत घालवील. हा योग कुंडलीच्या अशुभस्थानांतून नीच, बलहीन राशींतून होत असेल तर या योगाच्या फलांत कमीपणा येईल. या शुभयोगाचा परिणाम सर्वेशी नाहींसा मात्र होणार नाहीं.

हा योग दुसऱ्या ग्रहांशीं पहातांना याच रवि-चंद्रपद्धतीचा उपयोग केला पाहिजे. मंगळ वृश्चिक राशींत १० अंश आहे व शनि हा कन्या राशींत १० अंश आहे, अशी कल्पना केली तर या उदाहरणांत मंदगति ग्रहापुढें शीघ्रगति ग्रह येतो. हा योग रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें शुभयोग होतो. अर्थात् या लाभयोगाचें फल चांगलें मिळावयास पाहिजे व तसें तें मिळतेहि. पण याच्या उलट योगाचा विचार केला तर म्हणजे मंगळाच्या तृतीयांत शनि असला तर हा योग रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें अशुभ होतो. कारण येथें शीघ्रगति ग्रहापुढें मंदगति ग्रह येतो. याचें फल अशुभ मिळावयास हवें पण तें अशुभ मिळणार नाहीं व तसा अनुभवहि नाहीं. अशुभ फल न मिळण्याचें कारण एकच आहे व तें हें आहे कीं कोणत्याहि दोन ग्रहांत जेव्हां ६० अंशांचें

अंतर असतें तेव्हां त्या योगास द्विराश्यंतर योग झाला असें म्हणतात व या योगाचें फल चांगलें असतें याविषयी पौरात्य व पाश्चिमात्य ज्योतिर्विदांचें मत व अनुभव एकच आहे. आपल्याकडील सर्व ज्योतिर्विदांना हें माहीत आहे कीं चंद्रापासून तिसरा, सहावा, दहावा व अकरावा कोणताहि ग्रह असला तर तो शुभ फल देतो व असा अनुभवहि येतो असें सर्वच विद्वान् म्हणतात. असें म्हणण्यांत ज्याअर्थी सर्वांची एक-वाक्यता आहे त्याअर्थी चंद्राच्या तृतीयांतील ६० अंशावरील असलेला ग्रह हा शुभ फल देतो असें ओघानेंच येतें. चंद्र हा सर्व ग्रहांत अतिशय जलद चालणारा ग्रह असल्यामुळे त्यापुढें कोणताहि ग्रह आहे असें मानिलें तर तो मंदगति ग्रहच येणार हें उघड आहे. चंद्रापुढें मंदगति ग्रह म्हणजे शीघ्रगति ग्रहापुढें मंदगति ग्रह येतो (अर्थात् चंद्रापासून ६० अंशावरील मानिलेल्या उदाहरणांत) तेव्हां तो फल शुभ देतो असें झालें. रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें हा योग अशुभ फल देतो असें सांगितलें. तर मग अशा दोन परस्पर विसंगत दिसणाऱ्या विधानांचा समन्वय कसा करावयाचा हा प्रश्न उद्भवतो.

प्रथम शुभाशुभ योगांचा विचार जेव्हां आपण करतो तेव्हां दोन ग्रहांत किती अंशांचा कोन झालेला आहे व त्या योगाचें काय फल असतें हें आपण पहातो. दोन ग्रहांत जेव्हां ६० अंशांचा, १२० अंशांचा कोन असतो तेव्हां त्या योगांचीं फले सर्वच पाश्चिमात्य ग्रंथांत चांगलीच दिलेली असतात. द्विराश्यंतर व त्रिकोण योग हे शुभ योग मानितात. असें मानण्याचें शास्त्रीय कारण शोधून काढणें कठीणच. निदान आज तरी तें अवगत नाहीं.

हे योग शुभ कां मानितात तर त्याचें उत्तर तसा अनुभव येतो एवढेंच ज्योतिर्विद् आज सांगू शकतील. तसेंच जेव्हां दोन ग्रहांत ९० अंशांचें अंतर असतें तेव्हां त्या योगास केंद्रयोग असें समजतात.

व जेव्हां दोन ग्रहांत १८० अंशांचें अंतर असतें तेव्हां त्यास प्रतियोग अशी संज्ञा आहे. हे केंद्रयोग व प्रतियोग अशुभ म्हणजे फारच वाईट फलें देणारे योग आहेत असें पाश्चिमात्य ज्योतिर्विद् मानितात. हे योग वाईट मानण्याचें कारण शास्त्रीय दृष्ट्या समाधानकारकपणें सांगतां येत नाहीं. पण सर्वच ज्योतिर्विद् हे योग वाईट कां मानितात तर त्यांना या योगाचा सर्वच ठिकाणी वाईट अनुभव येतो असें वाटतें म्हणून या योगांचीं फलें अशुभ मानतात. पण आपल्या इकडे शुभ ग्रहांचे प्रतियोग शुभ मानण्याचा प्रघात आहे व अशुभ ग्रहांचे प्रतियोग अशुभ मानितात. तसेंच शुभ ग्रहांचे केंद्रयोग शुभ फलें देतात असेंहि कांहीं ज्योतिर्विद् मानितात असें कां मानितात तर त्यांना त्या योगांचा अनुभव तसा येतो असें ते समजतात. पण हें त्यांचें मत कोणतीहि शास्त्रीय उपपत्ति लावून दाखवून त्यावर आधारलेलें दिसत नाहीं. पाश्चिमात्य ज्योतिर्विद् सर्व केंद्रयोग व प्रतियोगांचीं अशुभ फलें मानितात. त्याला आधार किंवा प्रमाण काय तर त्यांचा अनुभव एवढेंच तें उत्तर देऊं शकतील. कोणत्याहि योगाच्या शुभाशुभत्वाचा विचार ठराविकांना जर त्याला शास्त्रीय सप्रमाण कारणें देऊन सिद्ध करतां आलें तर आज तें हवें आहे व त्या दृष्टीनें कांहीं ठराविक सिद्धांत स्वरूपाचे नियम सिद्ध करून सांगतां आले व ते फलाला बरोबर येतात असें दाखवून देतां आले तर या शास्त्राचें एक पाऊल निश्चितपणें पुढेंच पडलें असें समजतां येईल. असो. यावरून एक गोष्ट ध्यानांत येईल कीं आज ग्रहांच्या योगांचें शुभाशुभत्व त्या दोन ग्रहांच्या ठराविक अंशांवर अवलंबून आहे. ग्रहयोगांचें असें शुभाशुभत्व जणूं कांय तें अनादि सिद्ध आहे व त्याप्रमाणेंच आजहि अनुभव अगदीं तंतोतत येतो असें समजतों व तेंच प्रमाण समजून वर दिलेल्या मंगळाच्या तृतीयांतील शुभ फल कायम ठेवून रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें यांत काय अशुभत्व

येतें हें आपणांस पहावयाचें आहे. चंद्राच्या तृतीयांत रवि असला म्हणजे तो काल कृष्णपक्षाप्रमाणें असतो चंद्राचें तेज कमी झाल्लें असतें व पुढेहि तें कमीच होत जाणारें असतें व असल्या तऱ्हेचा द्विरास्यंतर योग दुसऱ्या तऱ्हेनें होऊं शकतो. तो योग रवीपामून पुढें चंद्र जेव्हां ६० अंशावर असतो तेव्हां तो दुसऱ्या प्रकारचा द्विरास्यंतर योग होतो. हा योग रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें शुक्लपक्षाप्रमाणे होतो. या योगांत चंद्राच्या कला व त्याचा प्रकाश वृद्धिगत पावणारा असतो. अर्थात् हा शुभ फल देणारा असें मानणें व या योगाच्या उलट होणाऱ्या योगास अशुभ मानणें क्रमप्राप्तच आहे. म्हणून चंद्राच्या तृतीयांतील रवीचें फल अशुभ याचा अर्थ येथें कमी प्रतीचें फल असें दिलेल्या शास्त्रीय उपपत्तीस धरून म्हणावें लागेल व हें कोणासहि अमान्य करितां यावयाचें नाहीं. तसेंच रवीच्या तृतीयांतील चंद्राचें फल चंद्राच्या कलेप्रमाणें वृद्धिगत होणारें म्हणून शुभ फल मानिलें. त्या फलास पाहिजे तर श्रेष्ठ प्रतीचें फल म्हणावें.

निसर्गाला न सोडितां जर फलें वर्तवितां आलीं, तर तीं फलें चुकतां कामा नयेत व निसर्गनियमांचें उलंघन न करितां जर फलें चुकलीं, तर ती शास्त्राची चूक होऊं शकत नाहीं. आपलाच फलें पहाण्यांत कोठें तरी दोष राहिला असें समजलें पाहिजे.

रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें कोणताहि योग पाहिला तर तो दोन प्रकारांनीं होऊं शकतो. केंद्रयोगाचा विचार केला तर हा योग दोन प्रकारांनीं कसा होतो तें पहा. चंद्रापुढें ९० अंशावर रवि असतांना जो केंद्रयोग होतो तो एक प्रकारचा केंद्रयोग होय. दुसऱ्या प्रकारचा केंद्रयोग रवीपुढें चंद्र ९० अंशावर असतांना होतो. हे दोन प्रकार सर्वास माहीत आहेत. पण त्या दोन प्रकारच्या केंद्रयोगांचीं फल अशुभ फलेंच असतात असें जे मानीत आले आहेत, तें सर्वस्वी चूक आहे.

कारण चंद्रापुढें रवि असून चंद्र-रवि केंद्रयोग झाला तर रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें हा कृष्णपक्षाप्रमाणें (चंद्र-कलाक्षय) योग होतो. अर्थात् हा योग अशुभ फलें उत्पन्न करील, असें मानिलें तर तें कारण निसर्गावर आधारलेल्या नियमानुसार आहे अर्थात् त्या कारणाला शास्त्रीय उपपत्ति आहे. व यावद्दल ज्योतिर्विदांचें एक मत होऊं शकेल. एकदां हा शास्त्रीय सिद्धांत मान्य केला म्हणजे त्याचें फलहि मान्य करणें हें ओघानेंच येतें. दुसऱ्या प्रकारच्या केंद्रयोगांत रवीपुढें चंद्र ९० अंशावर आला म्हणजे तो दुसऱ्या प्रकारचा चंद्र-रवि केंद्रयोग होतो. या योगांत रवीपुढें चंद्र असतांना शुक्लपक्षांतील अष्टमी असते. शुक्ल पक्षांत चंद्राच्या कला वृद्धिंगत होत असतात. त्याचें तेज दररोज अधिकाधिक पडत असतें. अशा या रवि-चंद्र (चंद्र कलावृद्धि) योगाचें फल अशुभ असतें असें जें पाश्चिमात्य ज्योतिर्विद् कंठरवानें सांगत असतात हें कितपत खरें मानावें ? अर्थात् या योगाचें फल अशुभ मानितां येणार नाहीं. तें फल निसर्गनियमानुसार श्रेष्ठप्रतीचें शुभकारक असेंच मिळालें पाहिजे व तसें तें मिळतेंहि. या योगावर जन्म पावलेल्या मनुष्याचें भाग्य वृद्धिंगत होत असतें. त्याच्या आयुष्यास एक प्रकारची भरती येत असते. त्याला समाजांत मानमान्यता मिळते.

या ' दोन प्रकारच्या ' चंद्र-रवियोगाचें फल दोन प्रकारांनीं वेगवेगळ्या तऱ्हेनें मिळतें. यापुढें हीं फलें दोन प्रकारांनींच सांगावीं लागतील व तीं फलें रवि-चंद्र पद्धतीवर आधारलेलीं असल्यामुळें निःसंशयपणें प्रत्ययास आलीं पाहिजेत. फलें वर्तवितांना निसर्गाच्या नियमांचें उल्लंघन करितां कामा नये. या नियमानुसार फलें वर्तवून भविष्य चुकलें तर त्याला दुसरें कारण असलें पाहिजे व तें कारण शोधून काढणें आपलें कर्तव्यच ठरतें.

रवि-चंद्रपद्धतीवर आधारलेल्या दुसऱ्या कोणत्याहि ग्रहांच्या केंद्र-योगाचें फल निश्चितपणें सांगतां आलेंच पाहिजे. उदाहरणार्थ गुरू-शनि केंद्रयोगाचें फल पहावयाचें आहे. हा केंद्रयोग दोन प्रकारांनीं होऊं शकतो. शनीपुढें गुरू ९० अंशांवर असतांना जो केंद्रयोग होईल, तो एक प्रकारचा केंद्रयोग व गुरूपुढें ९० अंशांवर शनि असतांना जो केंद्रयोग होतो, तो दुसऱ्या प्रकारचा केंद्रयोग होईल. या दोन भिन्न केंद्रयोगांचीं फलें दोन प्रकारांनीं निरनिराळीं अनुभवास येतील. शनीपुढें ९० अंशांवर गुरू असतांना जो केंद्रयोग होईल, तो गुरू-शनि केंद्रयोग रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें शुक्लपक्षातील होतो; अर्थात् या वेळीं गुरूच्या दशमांत शनि येतो; याचें फल शुभच मिळणार हें निश्चित. हा योग भाग्यकारक असाच असतो. दुसरा गुरू-शनि केंद्रयोग गुरूपुढें ९० अंशांवर शनि असतांना होतो. या योगांत शीघ्रगति ग्रहापुढें मंदगति ग्रह येतो. हा योग कृष्णपक्षातील रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें अशुभ येतो. हा मनुष्याच्या भाग्याची हानि करणारा आहे. हें निसर्गप्रमाणें वर्तविलेलें फल चुकणें शक्यच नाहीं व चुकतहि नाहीं.

जसे केंद्रयोगाचें आहे तसेच प्रतियोगाच्या फलांचें आहे. रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें प्रत्येक योगाचें दोन प्रकारचें फल असतें व तें फल दोन प्रकारांनीं मिळतें. प्रतियोगांचे दोन प्रकार असून त्या दोन भिन्न प्रकारांचीं फलें भिन्न प्रकारांनीं मिळतात. पण प्रतियोगाचें शुभाशुभत्व ठरवितांना त्याची कसोटी एका निराळ्याच निसर्ग-नियमानें ठरवावी लागते. त्या ठरविलेल्या निसर्गनियमाच्या सिद्धांतास क्षितिजपद्धति (Horizon System) असें नांव मी दिलें आहे. या पद्धतीचा प्रतियोगाचें शुभाशुभत्व पहातांना उपयोग करावयाचा असतो. या पद्धतीची कल्पना प्रथम मला गेल्या ऑगस्ट महिन्यांत सुचली, तो मोठा सुयोगच म्हणावयाचा. मी माझे

स्नेही ज्योतिर्विदू श्रीयुत माधवराव निजसुरे यांना प्रतियोगाची शुभाशुभ फलें समजावून सांगतांना पूर्वी ज्या कल्पना होत्या त्या सर्व त्यांना निवेदन केल्यानंतर त्यांना सांगितलें कीं, प्रतियोगाचीं फलें वर्तवितांना काहीं वेळां अनुभवास येत नाहींत पण असें कां होतें तें मात्र कळत नाहीं. यांत संशोधनाची जरूरी आहे. याला सिद्धांत-स्वरूपाचा नियम शोधून काढणें जरूर होतें. संशोधन कित्येक वर्षांपासून चालूच होतें व अखेर तो नियम शोधून काढिला व त्यांना सविस्तरपणें सांगितला. आतां त्यांत कौणत्याहि प्रकारचा दोष नाहीं. तेव्हां या क्षितिज पद्धतीनें प्रतियोगाचें शुभाशुभत्व ठरवितांना कसा उपयोग होतो, हें सविस्तरपणें निवेदन केल्याशिवाय या पद्धतीचें रहस्य समजणार नाहीं. पूर्वीच्या या योगाविषयी असलेल्या कल्पना आतां चुकीच्या ठरल्यानें त्या येथें देण्याचें कारण नाहीं, असो.

(३) क्षितिजपद्धति (Horizon system)—ही पद्धति निसर्ग-नियमाला धरून आहे; त्यामुळें प्रतियोगाचीं फलें शुभ येणार कीं अशुभ येणार हें आतां निश्चितपणें सांगतां येईल यांत शंकाच नाहीं. जेव्हां दोन ग्रहांत १८० अंशांचें अंतर असतें, तेव्हां त्या दोन ग्रहांत प्रतियोग झाला असें आपण म्हणतो. निसर्गाकडे पाहिलें तर पौर्णिमेस चंद्र व रवीचा प्रतियोग असतो. या दिवशीं सायंकाळीं चंद्र पूर्व क्षितिजावर उगवलेला असतो व सूर्य पश्चिम क्षितिजावर असतो. हा निसर्ग आहे. यावरून आपणांस काय दिसतें ? शीघ्रगति ग्रह पूर्व क्षितिजावर व मंदगति ग्रह पश्चिम क्षितिजावर दिसतो. या दिवशीं चंद्राचा पूर्ण प्रकाश पृथ्वीवर पडलेला असतो. चंद्राच्या सर्व कला प्रकाशित झालेल्या असतात. चंद्र हा आपल्या प्रकाशकिरणांनीं जणूं काय अमृतधारांचा वर्षावच करीत असून सर्व प्राणिमात्रांना संतोषवीतच असतो. हें या दिवशींच्या प्रतियोगाचें फल आहे. हें अशुभ कसें म्हणतां

येईल ? सर्व जीवांना आनंदविणारा हा योग शुभफलाची परमावधींच दर्शवितो. चंद्र अदृश्य झाल्यापासून पुन्हा तो एक एक कलनें अधिकाधिक प्रकाशमान होऊन पौर्णिमेस तो पूर्ण प्रकाशमान झालेला आपण पहात असतो. या निसर्गाच्याच नियमानें आयुष्यांतील कोणत्याहि गोष्टीचा पूर्ण परिपाक झालेला दृष्टोत्पत्तीस येतो. **प्रतियोगाशिवाय पूर्ण फल मिळूंच शकत नाहीं.** या योगावर अत्यंत शुभ फल मिळालें पाहिजे व तें तसें अनुभवास पूर्णपणें येतें. या योगावर अशुभ फल केव्हांहि मिळणार नाहीं. असेंच जर आहे व असेंच प्रत्ययास येतें, तर यावरून सिद्धांत-स्वरूपाचा एक नियम बसविता येतो. तो नियम असा कीं, जर शीघ्रगति ग्रह पूर्व क्षितिजावर व मंदगति ग्रह पश्चिम क्षितिजावर पत्रिकेंत असेल, तर या प्रकारचा प्रतियोग शुभच समजावा. या पूर्ण झालेल्या शुभयोगाचें फल निश्चितपणें शुभच मिळणार हें निर्विवाद आहे. हाच नियम व हीच क्षितिजपद्धति इतर ग्रहांचा प्रतियोग पाहतांना उपयोगांत आणावयाची असते. जन्मकुंडलींत पूर्वक्षितिजावर मंगळ असेल व पश्चिम क्षितिजावर गुरु असेल तर हा प्रतियोग शुभ समजावा; कारण क्षितिजपद्धतीप्रमाणें (चंद्र रवि प्रतियोगाप्रमाणें) पूर्व क्षितिजावर शीघ्रगति ग्रह असतो व पश्चिम क्षितिजावर मंदगति ग्रह येतो. चंद्र रवीची जी परिस्थिति आकाशांत पौर्णिमेच्या दिवशीं सायंकाळी क्षितिजावर असते; त्याच पद्धतीचा हा योग झालेला असल्यामुळें या योगास शुभत्व प्राप्त झालेलें असतें. निसर्गनियमाला हा नियम सोडून होत नसल्यामुळें याचें फल निश्चयानें चांगलें असतें व तसेंच फल अनुभवास येतें.

मंदगति ग्रह पूर्वक्षितिजावर व शीघ्रगति ग्रह पश्चिमक्षितिजावर असतांना जो ग्रहांचा प्रतियोग दृष्टोत्पत्तीस येतो, तो अशुभच असणार हें उघड आहे. जन्मपत्रिकेंत पूर्वक्षितिजावर शनि असून पश्चिम क्षितिजावर मंगळ असेल, तर हा योग वर वर्णन केल्याप्रमाणें असतो. पौर्णिमेस सायंकाळीं

चंद्र-रवीच्या होणाऱ्या प्रतियोगाच्या विरुद्ध हा योग असतो. कारण शीघ्रगति ग्रह चंद्र पूर्व क्षितिजावर व मंदगति ग्रह रवि पश्चिम क्षितिजावर असतो. या नियमाविरुद्ध मंगळ-शनि प्रतियोग होतो. पूर्वक्षितिजावर मंदगतिग्रह शनि व पश्चिम क्षितिजावर शीघ्रगति ग्रह मंगळ असतांना जो मंगळ शनीचा प्रतियोग होतो त्याचें फल अशुभच असतें. कोणत्याहि प्रतियोगाचें शुभाशुभत्व पाहतांना त्या योगाची क्षितिजपद्धतीशी तुलना करून ठरवावयाचें असतें.

पत्रिकेंतील प्रतियोगांचें शुभाशुभत्व ठरविण्याकरितां दुसरी एक अडचण निर्माण होते. अडचण निर्माण होण्याचें कारण असें आहे कीं, पत्रिकेंतील प्रतियोग नेहमीच काहीं पूर्व व पश्चिम क्षितिजावर आढळतातच असें नाहीं. ग्रहांचे प्रतियोग हे निरनिराळ्या स्थानांतून आढळतात. अशा वेळीं निरनिराळ्या स्थानांतून झालेल्या ग्रहांच्या प्रतियोगाचें शुभाशुभत्व ठरवितांना क्षितिजपद्धतीप्रमाणेंच त्यांचें शुभाशुभत्व ठरवावयाचें असतें. खगोल शास्त्राचें ज्यांना ज्ञान आहे, त्यांना ग्रह, नक्षत्रे कशी फिरतात व ते ग्रह किंवा तीं नक्षत्रे क्षितिजावर येतांना कोणत्या दिशेकडून येतात हें कळतें. त्याच नियमानें जन्मकुंडलीतील ग्रहांचे प्रतियोग पहातांना अनुदित भागांतील ग्रह पूर्व क्षितिजावर घ्यावयाचा असतो व त्यावरून त्या प्रतियोगाचें शुभाशुभत्व ठरवावयाचें असतें. कोणताहि ग्रह फिरविला कीं त्या मानानें सर्वच ग्रह फिरणार हें ओघानेंच येतें. पत्रिकेंतील पूर्वक्षितिज बिंदू हा उदित लग्नाचा अंश (Cusp of the ascendant) असतो व त्याच्या समोरील बिंदू अगर अंश (Cusp of the seventh house) म्हणजे पश्चिम क्षितिजावर असलेला बिंदू अगर अंश असतो. हें समजण्यास सोपें आहे. आतां अशी कल्पना करा कीं, एकाच्या जन्मकुंडलीत रवि हा ग्रह पंचम स्थानांत आहे व त्यासमोर एकादश स्थानांत गुरु आहे. या दोन ग्रहांचा

अंशात्मक प्रतियोग आहे व या प्रतियोगाचें फल क्षितिजपद्धतीनें ठरवावयाचें आहे. तर तें कसें पहावें ? अनुदित भागांतील ग्रह जो रवि तो प्रथम क्षितिजावर आणावयाचा. तो क्षितिजावर घेतला म्हणजे त्या-समोरील ग्रह जो गुरु तो पश्चिम क्षितिजावर येतो. या प्रकारें त्या दोन ग्रहांचीं स्थानें लक्षांत घेऊन त्या योगांचें फल ठरवावयाचें असतें. या ठिकाणीं पूर्व क्षितिजावर शीघ्रगति ग्रह रवि येतो, तर पश्चिम क्षितिजावर मंदगति ग्रह गुरु येतो. हा योग पौर्णिमेच्या चंद्र-रवि यांच्या प्रतियोगा-प्रमाणें होतो. अर्थात् या योगाचें फल निश्चितपणें शुभच मिळणारें आहे. जन्मकुंडलींत चतुर्थस्थानांत मंगळ असून तो दशमस्थानांतील शनीशीं प्रतियोग करीत आहे, तर त्या योगाचें फल शुभच मिळणार व तें मिळतेंही. तसेंच जर तृतीय स्थानांत शनि असेल व त्यासमोर मंगळ असेल (नवमस्थानांत); तर त्या योगाचें फल अशुभच मिळतें. तृतीयांतील शनि ग्रह पूर्वक्षितिजावर घेतला, तर नवमस्थानांतील मंगळ सप्तमांत पश्चिम क्षितिजावर येईल. येथें पूर्व क्षितिजावर मंदगति ग्रह शनि येतो व पश्चिम क्षितिजावर शीघ्रगति ग्रह मंगळ हा येतो. ही परिस्थिति चंद्र-रवि प्रतियोग जो पौर्णिमेस होतो, त्याविरुद्ध येते. अर्थात् हा प्रतियोग अशुभ फलें निर्माण करणारा असाच आहे. याचप्रमाणें इतर ग्रहांचे होणारे प्रतियोग क्षितिजपद्धतीशीं तुलना करून पहावें. त्रिकोणयोग पहातांना रवि-चंद्र पद्धतीचा उपयोग करावा.

कोणत्याहि व्यक्तीचें भविष्य वर निर्देश केलेल्या तीन पद्धतींनीं पाहिल्यास चुकणार नाहीं. याच तीन पद्धति सशास्त्र आहेत. त्यांत निसर्गा-तील नियमांचा उपयोग केलेला आहे. त्यामुळें कोणत्याहि बुद्धिमान् पुरुषास त्या पटणाऱ्या आहेत. त्या पद्धति अनुभवाच्या कसोटीवर लावून पाहिल्या व फलें बरोबर आलीं, म्हणजे विश्वास वाढून शास्त्रानंदाहि भोगितां येईल. गोचर ग्रह मूळ कुंडलींतील ग्रहाशीं लावून पहातांना या तीन

पद्धतीचा उपयोग केला असतां फलें आत्मविश्वासानें सांगतां येतील. अनुभवानें आत्मविश्वास कसा वाढतो हें प्रत्ययास येईल.

महात्मा गांधीजींच्या कुंडलींत बहुतेक सर्व प्रकारचे शुभाशुभ योग आहेत. त्यांच्या पत्रिकेवर अनेक ज्योतिर्विदांनीं अनेक प्रकारें प्रकाश टाकलेला आहे. मला त्यांच्या जन्मकुंडलींतील ग्रहयोगावरून येथें सुचविलेल्या नवीन पद्धतीप्रमाणें ग्रहयोगांचीं फलें कशीं अनुभवास येतात एवढेंच विशेष विस्तार न करतां दाखवावयाचें आहे.

महात्माजींच्या जन्मकुंडलींत चंद्र व गुरू यांचा केंद्रयोग आहे. चंद्र हा सिंह या राजराशींत दशम स्थानांत आहे. गुरू हा सप्तमांत केंद्रस्थानांत रोहिणी या विभागात्मक नक्षत्रांत आहे. चंद्रहि केंद्रस्थानांत आहे. या दोन ग्रहांचा पूर्ण केंद्रयोग झालेला आहे. रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें हा योग शुभ आहे. कारण येथें मंदगति ग्रहापुढें शीघ्रगति ग्रह आहे. गुरू हा मंदगति ग्रह व त्यापुढें चंद्र हा शीघ्रगति ग्रह आहे. शुक्लपक्षांत रवि या मंदगति ग्रहापुढें शीघ्रगति ग्रह चंद्र असतो. त्याचप्रमाणें गुरूपुढें चंद्र म्हणजे हा शुक्लपक्षाप्रमाणें योग होतो. अर्थात् याचें फलहि शुभच मिळणार हें उघड आहे. शिवाय हा शुभ केंद्रयोग दशम व सप्तम या केंद्रस्थानांतून होत असल्यामुळें या केंद्रयोगाला विशेष महत्त्व आलें आहे. येथें सप्तमांत गुरू आहे. या स्थानावरून भार्येचा विचार होतो. सप्तमांतील गुरूचें बल चंद्राच्या दशमांत असल्यामुळें अधिक वाढलें आहे. योगाशिवाय फल नाही. सप्तमांतील केवळ गुरूचें फल इतकें तीव्र मिळत नसतें. योगाशिवाय ग्रह फिके पडतात, हें तत्त्व नेहमीं लक्षांत ठेविलें पाहिजे. चंद्र हा स्त्रीकारक ग्रह आहे व त्याचा गुरूशीं म्हणजे सप्तम स्थितग्रहाशीं शुभ केंद्रयोग असल्यानें त्यांना त्यांची पत्नी गुरूच्या धर्माची, सात्त्विक वृत्तीची, विनयशील, पतिसेवा करणारी अशी एक आदर्श गृहलक्ष्मी लाभली. सप्तमाचा अधिपति

शुक्र हा स्त्रीप्रेमाचा दर्शक ग्रह अनुराधा नक्षत्रांत (विभागात्मक) असून तो लग्नांत पहिल्या केंद्रस्थानांत आहे. सप्तमस्थान हें सहकारित्वाचें स्थान (House of co-operation) आहे. शुक्र व गुरू यांचा प्रतियोग आहे. हा प्रतियोग क्षितिजपद्धतीप्रमाणें शुभ आहे. कारण येथें पूर्वक्षितिजावर शीघ्रगति ग्रह शुक्र असून पश्चिम क्षितिजावर मंदगति ग्रह गुरू आहे. हा योग चंद्र-रवि प्रतियोगाप्रमाणें पौर्णिमेप्रमाणें होतो. अर्थात् या योगाचें फल शुभच मिळणार हें निर्विवाद आहे. सप्तमस्थान हें स्त्रीचें आहे व लग्नस्थान अगर प्रथम स्थान हें पुरुषाचें आहे. सप्तमेश लग्नांत असला तर स्त्री पतिसेवेस तत्पर असते. पुरुषाची-पतीची सेवा करणें हेंच तिचें व्रत असतें. येथेही असाच योग होत असल्यामुळे त्यांची पत्नी त्यांच्या सेवेत सदैव तत्पर असे. त्यांना त्यांच्या प्रत्येक कामांत पूर्ण सहकारित्व असे. “ जें दे पतीस सुख फार कलत्र तेंच ” याप्रमाणें त्यांना पूर्वजन्मीच्या सुकृतामुळे उत्तम, सदाचरणी, विनयशील, सद्गुणी अशा पत्नीचा लाभ झाला. लग्नांतील शुक्र-मंगळ युति ही ग्रहकक्षानुक्रमपद्धतीप्रमाणें झालेली आहे. शुक्र कक्षेनंतर मंगळ ग्रहाची कक्षा येते. मंगळ येथें लग्नेश असून सप्तमेश शुक्र स्त्री-प्रेमाचा दर्शक ग्रह लग्नांतच आहे. लग्नाधिपति व सप्तमाधिपति यांची युति लग्न या पहिल्या केंद्रांत असल्यामुळे दोघाचें मतैक्य शेवटपर्यंत होतें.

जेव्हां लग्नाधिपति पुरुषांच्या कुंडलींत (लग्न-पुरुष) सप्तम या स्त्री-दर्शकस्थानांत असेल तेव्हां तो पुरुष आपल्या बायकोच्या आधीन असतो.

चंद्र हा लोकपक्षाचा कारक ग्रह सिंह या राजराशींत असून तो केंद्रांत दशम या राजसत्तादर्शक स्थानांत आहे. चंद्र व गुरूचा शुभ केंद्रयोग आहे. चंद्राच्या दशमांत गुरूसारखा मोठा तेजोगोल वृषभ या स्थिर राशींत रोहिणी नक्षत्र विभागांत आहे. गुरू हा धन-स्थानाचा व पंचमाचा अधिपति आहे. तो केंद्रांत आहे. चंद्र हा

नवमस्थान या भाग्यदर्शक स्थानाचा अधिपति आहे. धनस्थानावरून वडिलार्जित इस्टेडीचा, विद्येचा, तसाच जन्मलेल्या घराण्यांतील कुटुंबाचा विचार होतो. या दृष्टीने विचार केल्यास चंद्र गुरू केंद्रयोगाचा शुभ परिणाम कसा झाला हें दिसतें. ते श्रीमंत घराण्यांत जन्मास आले. श्रीमंती थाटांत विद्याभ्यास झाला. त्यांच्या घराण्यांतील कुटुंबाचा विस्तारहि मोठा होता. गुरू या शब्दाचा अर्थ मोठा असा आहे. धनेश गुरूमुळे कुटुंबाचा विस्तार मोठा व घराणेंहि मोठेंच नांवलौकिकास आलेलें. विद्यादर्शक गुरू व विद्येच्या स्थानाचा (पंचमाधिपति) अधिपति गुरू तोहि केंद्रस्थानांत असून चंद्र-गुरू यांचा शुभ केंद्रयोग असल्याने ते वॅरिस्टर झाले.

पंचम व नवम स्थानावरून लोकसंग्रहाचा विचार होतो. हीं स्थानें लोकसंग्रह दर्शक आहेत. पंचमाधिपति गुरू हा केंद्रांत सप्तमस्थानांत व नवमस्थानाचा भाग्यदर्शक स्थानाचा अधिपति लोकपक्षकारक चंद्र हा सिंह या राजराशींत केंद्रांत दशमस्थानांत आहे. या दोन ग्रहांचा चंद्र व गुरू यांचा शुभ केंद्रयोग झालेला आहे. या केंद्रयोगामुळे दोन्ही ग्रहांचें सामर्थ्य अधिक वाढलेलें आहे. हा योग नवीन संस्था स्थापन करण्याचें सामर्थ्य देतो. या योगातील दोन्ही ग्रह उदित भागांत आहेत. या महान् बलवत्तर योगावर जन्मास आल्यामुळे महात्माजींनी केवढा मोठा लोकसंग्रह करून किती मोठें लोकोत्तर कार्य केलें हें सर्वांस माहीतच आहे. काँग्रेससारखी बलाढ्य संस्था त्यांच्या मुठींत होती. त्यांनीं इतरहि संस्था स्थापन केल्या. हिंदुस्थानांतील लोकावरच काय पण सर्व जगावर त्यांनीं आपली छाप बसविली. त्यांनीं आपलें स्थान सर्वांच्या अंतःकरणांत अधिष्ठित केलें. काँग्रेस संस्थेंत त्यांच्याशिवाय पान हालत नसे. हा केवढा त्यांचा प्रभाव ! चंद्राच्या दशमांतील गुरूमुळेच त्यांना गुरुत्व आलें. ते जगांत मानवधर्माचा पुरस्कार करणारे गुरुच ठरले. त्यांना श्रेष्ठत्व

प्राप्त झालें. जनतेवर त्यांची विलक्षण पकड होती. धनस्थानाचा अधिपति गुरु व चंद्र-गुरु शुभ केंद्रामुळें त्यांना जनतेकडून व श्रीमंत वर्गाकडून देशकार्याकरितां लक्षावधि रुपयांचें सहाय्य सहज मिळू शकत होतें. जनता तर त्यांच्या सदैव पाठीशींच असे. जनतेकडून मिळविलेल्या द्रव्यनिधीवर व आम जनतेच्या मदतीवर मोठ्या प्रमाणावर सत्याग्रहासारखें शस्त्र उपसून जगांतील महान् बलाढ्य अशा ब्रिटिश राजसत्तेशीं झुंज देऊन त्या सत्येला त्राहि भगवान् करून सोडलें व अखेर ब्रिटिश राजसत्ता त्यांना शरण आली व काँग्रेसच्या हातीं सर्व सत्ता देऊन इंग्रज लोक बोटीनें स्वदेशांत निघून गेले. हें एवढें कार्य जनतेच्या सहाय्याशिवाय कसें होऊं शकले असतें ? त्यांचें जनतेवर केवढें मोठें वजन व ताबा होता, हें सर्व जगास माहीत आहे. त्यांच्या हांकेस ओ देऊन जनता त्यांच्याकडे धांवून येत असे व स्वयंस्फूर्तीनें प्रसंग पडल्यास प्राणार्पणाहि करण्यास सदैव तत्पर असे. राजकीय चळवळींत शेंकडोंच नव्हें हजारों लोकांचे दडपशाहीच्या कालांत स्वदेशाकरितां बळी पडले. लोकसंग्रहत्व, जनतेनें स्वयंस्फूर्तीनें दिलेलें सहकार्य, धनिक वर्गाचें आर्थिक सहाय्य, जनतेच्या अंतःकरणांत त्यांचें अधिष्ठान, त्यांना लाभलेलें गुरुत्व व श्रेष्ठत्व इत्यादि सर्व गोष्टी वर निर्देश केलेल्या चंद्रगुरुच्या केंद्रयोगाचें शुभ फल होय असेंच म्हणावें लागतें.

या चंद्र-गुरुच्या शुभ केंद्रयोगामुळें सर्व जगांतील लोकांचीं अंतःकरणें महात्मार्जीनीं आपणाकडे खेंचून घेतलीं होती. चंद्र हा मनोकारक ग्रह गुरु या सात्विक कारक ग्रहांशीं शुभ केंद्रयोग करीत आहे म्हणून त्यांच्या चळवळीचें अधिष्ठान अहिंसा तत्वावर आधारलेलें होतें. सत्य तत्त्व त्यांनीं कधीहि सोडलें नाहीं. चंद्र त्यांचें मन व गुरु त्यांचें ज्ञान कोणत्या प्रकारचें होतें हें चंद्र-गुरु योगामुळें निराळें सांगण्याची जरूरी नाहीं. चंद्र-गुरु योगानें मनाची ठेवण सात्विक

वृत्तीची असते. सत्य ही त्यांची अधिष्ठात्री देवता असते. मनाचा कल अध्यात्म विषयाकडे असतो. चंद्र नेपच्यून शुभ त्रिकोणयोगामुळे अध्यात्मशास्त्रातील गूढ तत्वे उकलण्याचे सामर्थ्य असते. चंद्र नेपच्यून योगाने दैवी संपत्तीचे (Divine power) सामर्थ्य प्राप्त होते. साक्षात्कार होऊ शकतो. अशा योगावर जन्मलेले पुरुष कधीहि क्रांतीचा मार्ग पत्करीत नाही. वाम मार्ग त्यांना पसंत नसतो. त्या मार्गाचा त्यांना तिटकारा असतो. म्हणूनच महात्मार्जीनी सत्याग्रहासारख्या शस्त्राचा उपयोग केला.

चंद्र-गुरु शुभ केंद्रयोगामुळे जनतेने त्यांना स्वयंस्फूर्तीने आपल्या प्रेमाचे द्योतक म्हणून व त्यांच्या ठिकाणी मनाचा खरा मोठेपणा वसत होता म्हणून त्यांना 'महात्मा' ही सार्थ व अर्थपूर्ण पदवी देऊन भूषविले.

चंद्र-गुरुच्या अशुभ केंद्रयोगाचे फल यादून अगदी भिन्न असते. जेव्हां शीघ्रगति ग्रहापुढे मंदगति ग्रह असतो, तेव्हां अशुभ योग होतो. चंद्रापुढे ९० अंशांवर गुरु असतांना अशुभ केंद्रयोग होतो. कारण येथे शीघ्रगति ग्रहापुढे मंदगति ग्रह येतो. हा योग रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणे कृष्ण पक्षातील अष्टमीप्रमाणे (चंद्र कला क्षय) होतो. अर्थात् या निसर्गसिद्ध नियमाप्रमाणे हा योग अशुभ फलेंच निर्माण करू शकेल हें सांगावयास नकोच. अशा अशुभ योगावर जन्मलेली माणसे अभागी, भाग्यहीन, द्रव्यहीन, दुःखी असतात, असे मानिले तर ते अशास्त्रीय विधान केले असे होणार नाही. कारण काल पुरुषाच्या कुंडलीत चंद्र हा मनोकारक ग्रह सुखस्थानाचा अधिपति असतो तर गुरु हा संपत्तिदर्शक ग्रह भाग्याधिपति असतो. अशुभ केंद्रयोगाचे फल भाग्यहीन, द्रव्यहीन असे ओघानेच येते. जन्मकुंडलीतील सर्व ग्रहयोग लक्षांत घेऊन त्यांचे सामुदायिक फल काय दर्शविते यावर पुष्कळ अवलंबून असते व त्या त्या मानाने फलाची कमीअधिक तीव्रता अवलंबून असते. ग्रहयोगाच्या

सामुदायिक फलांना विशेष महत्त्व असते, हें विसरतां कामा नये. योगा-
शिवाय ग्रहांना बल नाही. तेज नाही. सामर्थ्य नाही. एकच ग्रह
दुसऱ्या कोणत्याहि ग्रहाशी योग करीत नसून जर तो एकाद्या स्थानांत
असेल, तर त्याचा वस्तुतः कांहीं उपयोग नाही. असा ग्रह फक्त त्या
स्थानापुरतें आपलें फल देईल इतकेंच, पण तेंहि फल बेताचेंच देईल.

सामुदायिक फलाचें महत्त्व विशेष असतें. महात्मार्जीच्या कुंडलींत
चंद्र-गुरु केंद्र (शुभ केंद्रयोग) आहे व तो कोणत्या स्थानांतून कोणत्या
राशीतून झाला याचें मागें विवेचन केलेंच आहे त्यावरून हा श्रेष्ठ प्रतीचा
योग झाला आहे असें दिसून येईल. याशिवाय त्यांच्या कुंडलींत इतरहि
बलवान् योग आहेत. मंगळ-गुरु प्रतियोग, शुक्र-गुरु प्रतियोग, चंद्र-
नेपच्यून त्रिकोणयोग, मंगळ-हर्शल त्रिकोणयोग, शुक्र-हर्शल त्रिकोण-
योग या सर्व शुभयोगांनीं परस्पर योगांचें बल अधिकाधिक वाढविलें
असल्यामुळेंच केवळ त्यांच्या हातून अभूतपूर्व अशी कामगिरी पार
पडली, हें आपणां सर्वास माहीत आहे.

यावरून एक गोष्ट लक्षांत येते कीं चंद्र-गुरु शुभ केंद्रयोग एकाद्या
पत्रिकेंत पाहिला तर तो कांहीं महात्मा होऊं शकणार नाही हें खास;
कारण त्याला त्याच्या पत्रिकेंत ग्रहयोगांच्या सामुदायिक फलाच्या दृष्टीनें
किती महत्त्व येतें हें प्रथम ठरवून नंतरच त्या योगांचें त्या मानानें फल
सांगितलें पाहिजे. इतकें मात्र खरें कीं, पत्रिकेंत चंद्रगुरुचा शुभ केंद्र-
योग हा एकच असेल व तो अशुभस्थानांतून जरी होत असेल तरी त्या
एका योगानें तो पुरुष आपल्या परिस्थित्यनुसार पुढें येईलच हें मात्र
निःसंशय होय.

आतां त्रिकोणयोगाचा विचार करूं. चंद्र व रवि यांचा त्रिकोण-
योग दोन प्रकारांनीं होऊं शकतो. रवीपुढें चंद्र १२० अंशावर असतो

तेव्हां चंद्र व रवि यांचा त्रिकोणयोग झाला असें आपण म्हणतो. हा एक प्रकारचा त्रिकोणयोग होतो. या योगांत चंद्राच्या भाग्यस्थानांत रवि येतो किंवा रवीच्या पंचमस्थानांत चंद्र येतो, तेव्हां हा योग रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणे शुक्लपक्षांतील दशमीचा योग असतो. तेव्हां चंद्राचा अर्ध्यापेक्षां (आपल्याकडील) अधिक भाग प्रकाशित झालेला दिसतो. अर्थात् हा (चंद्रकलावृद्धि) योग (त्रिकोण) शुभच असतो. तेव्हां या प्रकारच्या शुभ त्रिकोणयोगाचें फल निसर्गप्रमाणे शुभ असेंच मिळणार हें उघड आहे व तें तसें शुभ फल मिळतेंहि.

पहिल्या त्रिकोणयोगाचा प्रकार कसा असतो हें सांगितलें. आतां दुसऱ्या त्रिकोणयोगाचें फल निसर्ग काय सांगतो हें आपण पाहूं. या त्रिकोणांत रवि-चंद्रपद्धतीप्रमाणे शीघ्रगति चंद्र ग्रहापुढे १२० अंशांवर मंदगति ग्रह येतो, त्या वेळीं चंद्राच्या पंचमांत रवि असतो. आकाशांत हा योग कृष्ण पक्षाप्रमाणे (चंद्रकला क्षय) असतो. चंद्राचें तेज कमी कमी होत असतें. अर्थात् जें निसर्गांत चाललेलें असतें तेंच कपाळांत, नशिवांत अगर प्रारब्धांत येत असतें. हा योग निसर्गनियमानुसार अशुभ फलेंच निर्माण करीत असतो.

फलें वर्तवितांना निसर्गाच्या नियमांचें उल्लंघन करितां कामा नये. भविष्य चुकलें तर तें कां चुकलें, चूक कोठें झाली, निसर्गाच्या नियमांचें आपण उल्लंघन कुठें केलें हें कळूं शकेल व दुसऱ्या खेपेस सर्व ग्रहयोगांचें निसर्गनियमाप्रमाणे शुभाशुभत्व पाहून फलें वर्तवूं शकूं. फलें वर्तवितांना अशा तऱ्हेची पद्धति स्वीकारली तर फलें बरोबर येतील व त्यायोगें आत्मविश्वास वाढेल, असो.

महात्मा गांधीजींच्या पत्रिकेंत मंगळ, हर्शल या दोन ग्रहांचा त्रिकोणयोग आहे. हा त्रिकोणयोग कोणत्या प्रकारचा आहे तें पहा. हर्शल

या मंदगति ग्रहापुढें शीघ्रगति ग्रह मंगळ आहे. रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें शुक्रपक्षांतील (चंद्रकला वृद्धि) दशमीच्या योगसारखा योग होतो. ज्या पक्षांत चंद्राच्या कला व तेज वृद्धिगत होत असतांना आपण नेहमीं पहात असतो; त्या पक्षाप्रमाणें होणारा योग निसर्गनियमानुसार तेज वृद्धिगत करणारा असा अर्थात् शुभ फल उत्पन्न करणारा असतो. या निसर्गनियमानुसार मंगळ-हर्शलचा त्रिकोणयोग शुभ आहे.

लग्नाधिपति मंगळ केंद्रांत स्वगृहीं वृश्चिक राशींत असून हर्शल-सारखा मोठा गोल कर्क या बादशाही राशींत असून भाग्यस्थानांत आहे. लग्नांतील वृश्चिक या स्वगृह राशींतील मंगळ अंगांत सामर्थ्य, चिकाटी, तडफ व धडाडीने, नेटानें साहसानें काम करण्याची शक्ति, उत्साह देतो, तर भाग्यस्थानांतील हर्शलशी त्रिकोणयोगानें कामाची तज्ज्ञा हर्शलच्या गुणधर्माप्रमाणें तज्ज्ञेवाईक, नाविन्यपूर्ण, असामान्य, विलक्षण व व्यापक स्वरूपाची असते. कामाचा व्यापहि मोठ्या प्रमाणावर असतो. त्यांनीं ब्रिटिश राजसत्तेशीं झगडतांना सत्याग्रहासारखें अभूतपूर्व असें शस्त्र उपसलें. सतत आयुष्यभर चिकाटीनें देशोद्धाराकरितां भगीरथ प्रयत्न केले. लग्नांतील मंगळामुळें त्यांचें तेज, उत्साह व परिश्रम करण्याची धमक अखेरपर्यंत कायम होती. नवमस्थानावरून धर्माचाहि विचार होतो. येथें हर्शलसारखा असामान्यत्व दर्शविणारा, कार्याचें व्यापक स्वरूप मोठ्या प्रमाणावर दर्शविणारा, नाविन्यता, तज्ज्ञेवाईक व विक्षिप्तपणाचा कारक ग्रह असल्यामुळें त्यांचीं धर्मासंबंधाचीं मते जनतेस प्रथम विचित्र भासलीं. त्यांनीं मंगळ-हर्शल त्रिकोणयोगामुळें अस्पृश्योद्धाराच्या चळवळीची मोठीच लाट उसळून दिली. अस्पृश्यांची अस्पृश्यता समूळ नष्ट करण्याचा त्यांनीं चंग बांधला व त्यांच्याच हयातींत त्यांना कल्पनातीत यश आलें. त्यांचें स्वप्न या बाबतींत साकार झालें. अस्पृश्यांना देवाल्यांत जाण्यास मोकळीक

झाली. हें कशाचें फल ? या मंगळ-हर्शल त्रिकोणयोगाचें फल आहे. याच योगानें त्यांनीं हातीं घेतलेल्या प्रत्येक कार्यांत यश मिळविलें.

या पत्रिकेंत चंद्र व शनि यांचा त्रिकोणयोग आहे. येथें चंद्र या शीघ्रगति ग्रहापुढें १२० अंशावर मंदगति ग्रह शनि आहे. रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें हा कृष्णपक्षासारखा (चंद्रकला क्षय) योग आहे. या पक्षांत चंद्राचें तेज कमी कमी होत असतें. या निसर्गनियमानुसार हा अशुभ योग होतो. निसर्गच जेथें अशुभता निर्माण करीत असतो, तेथें फल चांगलें कसें मिळणार ? अशा योगाचें फल अशुभच मिळणार हें निर्विवाद आहे. चंद्र हा लोकपक्षाचा कारक ग्रह शनीशीं अशुभ त्रिकोणयोग करीत असल्यामुळें शनीच्या गुणधर्माप्रमाणें मत्सरग्रस्त व द्वेषमूलक यांनीं भरलेलें त्यांच्यावर अखेरपर्यंत कायमचें टीकास्त्र होतेंच. या योगामुळें त्यांना कांहीं लोकांचा कायमचा तीव्र विरोध ते दिवंगत होईपर्यंत होता; पण चंद्र-गुरू शुभ केंद्र योगामुळें व मंगळ हर्शल शुभ त्रिकोणयोगामुळें त्यांनीं चालविलेल्या महत् कार्याचें पाऊल सारखें पुढेंच पडत गेलें व विरोधकांची त्यांच्यापुढें कांहींच डाळ शिजली नाहीं.

चंद्र व शनि यांच्या होणाऱ्या अशुभ त्रिकोणयोगामुळें महात्मार्जीनां कोणत्या प्रकारचें दुसरें अशुभ फल मिळालें हें आपण पाहूं. पंचम स्थानावरून संततीचा बोध होतो. चंद्राच्या पंचमांत शनि असल्यामुळें व पंचमाधिपति गुरू (संततिकारक) शनीशीं षडाष्टक योग करीत असल्यामुळें त्यांना मुलांपासून मनाजोगें सुख लाभलें नाहीं. धनस्थानावरून वाडिलार्जित इस्टेट व घराण्यांतील मंडळींचा विचार होतो. यांचा जन्म एका मोठ्या श्रीमंत घराण्यांत झाला; पण त्यांच्याच हयातींत त्यांची वाडिलार्जित इस्टेट राहूं शकली नाहीं.

कुटुंबस्थान येथें दूषित असल्यामुळे त्यांचें कुटुंबांतील मंडळींशीं- त्यांच्याजवळच्या बांधवांशीं-नातेवाईकांशीं पटलें नसावें असें वाटतें. लेखकाला यासंबंधी काहीं माहीत नाहीं. वर दिलेल्या अशुभ योगाचें फल आहे तें लिहिलें.

त्यांच्या पत्रिकेंतील शुक्र-हर्शल या शुभ त्रिकोणयोगामुळे त्यांच्यावर काय परिणाम झाला हें पाहूं. हा योग रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें (चंद्र कला वृद्धि) शुभ येतो. शुक्र हा सप्तम व द्वादश स्थानाचा अधिपति आहे. द्वादशस्थान हें गूढ विद्येचें दर्शक आहे. शुक्र हा मंत्र, तंत्र व गूढ विद्येचा कारक आहे. हर्शल-नेपच्यूनचा केंद्रयोग आहे. नेपच्यून या मंदगति ग्रहापुढें हर्शल हा शीघ्रगति ग्रह येतो. रवि-चंद्र पद्धती-प्रमाणें हा (चंद्र कला वृद्धि) शुभ योग होतो. नेपच्यून हा गूढ शास्त्राचा, विद्येचा, अंतःस्फूर्तीचा, दैवी संपत्तीचा (Divine power) कारक ग्रह आहे. या दोन योगांमुळे त्यांचें लक्ष अध्यात्म-विद्येकडे लागलें. त्यांनीं अध्यात्मशास्त्रावरील पौर्वात्य व पश्चिमात्य देशांतील अनेक ग्रंथांचें वाचन व मनन केलें. त्यांच्या अध्यात्मविद्येची छाप त्यांच्या दैनंदिन व्यवहारांतही दिसून येत होती. 'अहिंसा परमो धर्मः' हें तत्त्व तर त्यांच्या अगदीं हाडींमाशीं भिनलें होतें. त्यांचा आंतला आवाज (Inner voice) सुप्रसिद्धच आहे. त्यांनीं आयुष्यांत कोणाचाहि द्वेष केला नाहीं. त्यांचा सत्याग्रहाचा नवीन मार्ग हा सुद्धां अहिंसेचें द्योतकच आहे. सप्तमांत गुरू व शुक्र-हर्शल यांचा शुभ त्रिकोणयोग यामुळे त्यांना पत्निसौख्य पुष्कळ काळ-पर्यंत लाभलें.

शनि व नेपच्यून याचा अशुभ त्रिकोणयोग या पत्रिकेंत आहे. शनि या शीघ्रगति ग्रहापुढें नेपच्यून हा मंदगति ग्रह आहे. हा योग रवि-चंद्र पद्धतिप्रमाणें कृष्ण पक्षासारखा (चंद्र कला क्षय) योग होतो.

म्हणून हा अशुभ योग होतो. शनि हा स्वभावांत हट्टवादीपणा दर्शवितो. कोणतेहि काम चिकाटीनें, दृढनिश्चयानें व निग्रहानें करणें हा शनीचा धर्म आहे. शनि हा तृतीयस्थानाचा अधिपति आहे. तृतीयस्थान हें (House of work) काम करावयास लावणारें आहे. कावाडकष्ट करणें हा शनीचा धर्म आहे. षष्ठस्थानांवरून शत्रूंचा विचार होतो. षष्ठस्थानांत नेपच्यून आहे. शनि व नेपच्यून यांच्या अशुभ त्रिकोण-योगामुळें त्यांना उघड व गुप्त शत्रु फार होते. स्वतःचा राग दुसऱ्यावर न काढितां ते स्वतः उपवासरूपानें देहदंड सोशीत असत. उपवासानें त्यांनीं शत्रूंच्या अंतःकरणांत प्रेम उत्पन्न करून त्यांना ते प्रेमानें जिंकित असत. ब्रिटिश सत्तेला सुद्धां उपवासानें अनेक वेळां जेरीस आणिलें. त्यांनीं केलेले राजकीय उपवास सुप्रसिद्धच आहेत. त्यांच्या उपवासांत द्वेष नसून प्रेम होतें.

चंद्र व मंगळ यांचा महात्माजींच्या पत्रिकेंत केंद्रयोग आहे. चंद्र या शीघ्रगति ग्रहापुढें मंगळ हा मंदगति ग्रह आहे. रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें कृष्ण पक्षासारखा (चंद्र कला क्षय) योग आहे. म्हणून हा योग अशुभ आहे. चंद्राच्या सुखस्थानांत मंगळासारखा पापग्रह लग्नी असल्यामुळें शरीराला विश्रांति नाहीं. रात्रंदिवस सतत काम करावें लागलें. चंद्राच्या चतुर्थांत सुखस्थानांत शुक्र (लग्नी) आहे चंद्र व शुक्र यांचा रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें कृष्ण पक्षासारखा (चंद्र कला क्षय) योग आहे. म्हणून तो अशुभ योग होतो. शुक्र हा ऐषआराम, चैन, विषयोपभोग, विलास दर्शवितो. या अशुभ योगामुळें त्यांनीं कोणत्याहि तऱ्हेचें सुख, विलास भोगले नाहींत. ऐषआराम व चैन तर त्यांना माहीत नव्हती.

त्यांच्या पत्रिकेंत बुध व राहू यांचा पूर्ण केंद्रयोग आहे. हा केंद्र-योग शुभ आहे. कारण येथें मंदगति ग्रह जो राहू त्यापुढें शीघ्रगति ग्रह बुध आहे. रवि-चंद्र पद्धतीप्रमाणें हा योग शुभच आहे. बुध हा अनुराधा

या विभागात्मक नक्षत्रांत असून तो वृश्चिक या गूढ राशीत आहे. राहू हा मघा या विभागात्मक नक्षत्रांत असून सिंह या राजराशीत आहे. शिवाय तो दशमांत आहे. राहू मघा नक्षत्रांत दशमांत फारच बलवान् असतो. त्याचें सामर्थ्य फार. त्याचा प्रभावहि तसाच विलक्षण असतो. या योगामुळें व इतर शुभ योगांची त्यांत भर पडल्यामुळें महात्मा गांधी हे हिंदुस्थानचे अनभिषिक्त राजे होऊं शकले. बुध-राहू या शुभ केंद्र-योगामुळें त्यांची बुद्धि फार तीव्र व सखोल होती. ते स्वतः मोठे मुत्सदी होते. त्यांचें बुद्धिकौशल्य फार विलक्षण होतें. त्यांच्यासमोर वाद-विवादांत कोणी टिकत नसे. ते प्रतिपक्षास आपल्या विशुद्ध विचार-सरणीनें तेव्हांच चीत करीत असत. प्रतिपक्षाचा डाव त्यांच्या चटकन् लक्षांत येत असे. ते आपल्या कार्याचें पाऊल मोठ्या धूर्ततेनें व विचारपूर्वक पुढें टाकीत असत.

पत्रिकेंतील मंगळ-नेपच्यूनचा षडाष्टक योग लग्न व षष्ठस्थानांतून झालेला आहे. मंगळ हा लग्नाधिपति व षष्ठस्थानाचा अधिपति आहे. षडाष्टक योग अशुभ असतो. नेपच्यून हा षडाष्टकयोगामुळें दूषित आहे. म्हणून तो या ठिकाणीं विषारी (Poisonous) ठरतो. लग्नेश व षष्ठेशाशीं हा विषारी योग झाल्यामुळें महात्मार्जीचा अंत बंदुकीच्या गोळ्यांनीं झाला.

शुक्र व नेपच्यूनच्या षडाष्टकामुळें त्यांना पत्निसौख्य अखेरपर्यंत लाभलें नाहीं.

या पुस्तकांत एकंदर तीन पद्धतींचें साग्र विवेचन केलें आहे व त्या तीन पद्धति महात्मार्जीच्या जन्मकुंडलीला लावून दाखविलेल्या आहेत. ग्रहकक्षानुक्रम फलपद्धति ही प्रथम सुचलेली कल्पना होय. या पद्धती-पेक्षां रवि-चंद्र पद्धति श्रेष्ठ व विशेष फल देणारी आहे. ग्रहयोगांचीं

फलें कोणासहि स्वतःच्या कुंडली-संग्रहाच्या सहाय्यानें सहज पडताळून पहाण्यासारखी आहेत. ग्रहयोग पडताळून पहातांना प्रथम केंद्रयोग व प्रतियोगांचा पडताळा पहावा. रवि-चंद्रपद्धतीप्रमाणें शुभ केंद्र-योगांचीं फलें व क्षितिजपद्धतीप्रमाणें प्रतियोगांचीं फलें नेमकीं कशीं अनुभवास येतात, हें सहज दिसून येईल. हीं फलें मूळ कुंडलींतील ग्रहयोगांचीं पहा किंवा मूळ कुंडलींतील ग्रहांना गोचर ग्रह लावून पहा, अनुभव येईल. ग्रहांचीं पूर्णफलें फक्त प्रतियोग व युति यांच्या योगावर मिळत असतात. चंद्राच्या सर्व कला पौर्णिमेस पूर्णपणें विकास पावतात. अमावास्यास सर्व कला नाहींशा होतात. त्या दिवशीं चंद्र अदृश्य होतो. हा निसर्ग आहे. हीं दोन टोके परस्पर भिन्न स्वरूपाचीं आहेत. कोणत्याहि गोष्टीचें पूर्णफल मिळणें किंवा तें सर्वस्वी नष्ट होणें हें केवळ प्रतियोग किंवा युति योगावर अवलंबून असतें. इतर कोणत्याहि योगांवर पूर्ण फलें मिळणार नाहीत.

रवि-चंद्रपद्धति ही जर ग्रहकक्षानुक्रम फल-पद्धतीपेक्षां श्रेष्ठ आहे, तर तिचा येथें उल्लेख कां केला असा एक आक्षेप येऊं शकतो. त्याचें कारण इतकेंच आहे कीं, ती पद्धति अगदींच त्याज्य आहे असें म्हणतां येणार नाही. त्या पद्धतीतहि एक प्रकारचें सामर्थ्य आहे. तिचाही प्रभाव विशेष प्रकारें दिसून येतो.

पत्रिकेंत जेव्हां रवि, बुध, शुक्र एकापुढें एक असे ओळीनें असतात व विशेषतः एका राशीत असतात, तेव्हां त्या ग्रहांना सूर्याचें तेज मिळत असल्यानें जन्मलेल्या व्यक्तीवर त्या ग्रहांचा विशेषत्वानें प्रभाव दिसून येतो. हेच ग्रह रवीच्या मार्गे असल्यास त्या ग्रहांचा प्रभाव कमी असतो. या बाबतींत सर्व ज्योतिर्विदांचें मतैक्य आहे. रवि, बुध, शुक्र एकापुढें एक असे ओळीनें असणें याचा अर्थ ते ग्रह ग्रहकक्षानुक्रमानेंच असणें असा होतो व ते अशा रीतीनें असल्यासच त्यांचा प्रभावहि अधिक असतो.

पत्रिकेंत जेव्हां रवीच्या मार्गे बहुतेक सर्व ग्रह असतात व त्यापैकी कांहीं ग्रहांचा शुभ योग जरी होत असला, तरी त्या शुभ योगांचे शुभ परिणाम फारच कमी प्रमाणांत अनुभवास येतात. असे जर आहे, तर ग्रहकक्षानुक्रमपद्धति लक्षांत घेतल्याशिवाय पत्रिकेंतील ग्रहयोगांचे सामर्थ्य कळू शकणार नाही. जसा हा नियम रवीला तसाच तो चंद्राला व लग्नालाही लावून पहावयाचा असतो.

महात्मा गांधीजींच्या पत्रिकेंत जसे ग्रहकक्षानुक्रमपद्धतिप्रमाणें एका पुढें एक असे ओळीने सात ग्रह असून इतरहि ग्रहाचे योग रवि-चंद्र पद्धती-प्रमाणें पुष्कळ शुभयोग असल्यामुळे हा पुरुष असामान्य, कर्तृत्ववान् अलौकिक बुद्धीचा आहे असे शास्त्रीय अनुमान निघते, असे मानिलें, तर तें शास्त्रविरुद्ध विधान केलें असे म्हणतां येणार नाही.

या पुस्तकांत दिलेल्या तीन पद्धतींचा योग्य समन्वय करतां आला तर भविष्य चुकणार नाही. यापुढें योग आल्यास कालनिर्णय कसा करावा यावर सविस्तर नाविन्यपूर्ण पद्धतीनें कांहीं उदाहरणें सोडवून दाखवून प्रकाश पाडतां येईल.

— * —

पुस्तकालय

गंगोत्री

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

— ज्योतिष वर्ग —

या वर्गात इंग्रजी पद्धतीने फलज्योतिषशास्त्र, भूगोल व खगोलशास्त्राचें प्राथमिक शिक्षण देऊन शिकविलें जातें. पौर्वात्य व पाश्चिमात्य फल ज्योतिषशास्त्राचें तुलनात्मक शिक्षण दिलें जातें. याशिवाय नवीन संशोधन केलेल्या तीन पद्धतींची या पुस्तकांत दिलेली सविस्तर व सोपपत्तिक माहिती दिली जाते. या नवीन पद्धतीच्या सहाय्यानें फलें आत्मविश्वासानें सांगतां येतील.

समक्ष भेटून चौकशी करावी.

द. वा. जवखेडकर

कसबा १२१३, गोरेवाडा,

पुणें २.